

Карпатський національний університет імені Василя Стефаника
Педагогічний факультет
Кафедра початкової освіти та освітніх інновацій

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти

на тему:

ФОРМУВАННЯ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ЗАСОБАМИ ІНТЕГРОВАНОГО НАВЧАННЯ

Виконав: здобувач вищої освіти

ОПП «Початкова освіта», спеціальності

013 Початкова освіта, групи ПОмз-21

Цюрак Валентин Юрійович

Науковий керівник **Коваль П.М.**,

доктор педагогічних наук, професор

Рецензент *Прокопів Л.М.*,

кандидат педагогічних наук, професор

Івано-Франківськ- 2025

АНОТАЦІЯ

Цюрак В. Ю. Формування творчих здібностей учнів початкової школи засобами інтегрованого навчання. Рукопис. 2025.

Кваліфікаційна робота на здобуття другого (магістерського) освітнього рівня зі спеціальності 013 «Початкова освіта», Карпатський національний університет імені Василя Стефаника, м. Івано-Франківськ, 2025.

У магістерській роботі досліджено проблему формування творчих здібностей учнів початкової школи засобами інтегрованого навчання. Теоретичний аналіз психолого-педагогічної літератури засвідчує, що молодший шкільний вік є сенситивним періодом для розвитку креативного потенціалу, оскільки в цей час відбувається інтенсивне формування пізнавальних процесів, уяви, мислення та самосвідомості. Обґрунтовано ефективність інтегрованого навчання як засобу розвитку творчих здібностей, що забезпечує міжпредметну взаємодію, цілісність знань, активізацію емоційно-вольової й когнітивної сфер молодших школярів.

У роботі представлено авторську методику, розроблену на засадах діяльнісного підходу, педагогіки партнерства та компетентнісного навчання. Методика передбачає використання інтерактивних вправ, проєктної та дослідницької діяльності, STEAM-елементів, ігрових і тренінгових технологій. Значна увага приділена ролі вчителя як фасилітатора творчого освітнього середовища. Запропонована система інтегрованих завдань спрямована на розвиток оригінальності, гнучкості, швидкості мислення та деталізації уявлень школярів.

Ключові слова: інтегроване навчання, творча діяльність, креативність, учні початкової школи, початкова школа, творчі здібності, міжпредметна інтеграція, дидактичні завдання.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
Розділ 1. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ В УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ.....	9
1.1. Педагогічні аспекти розвитку творчих здібностей в учнів початкової школи.....	9
1.2. Психолого-педагогічна характеристика розвитку творчих здібностей у учнів початкової школи.....	25
1.3. Інтегроване навчання як чинник розвитку творчих здібностей учнів початкової школи.....	39
Висновки до розділу 1.....	53
Розділ 2. МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ В УМОВАХ ІНТЕГРОВАНОГО НАВЧАННЯ	57
2.1. Методика формування творчих здібностей учнів початкової школи засобами інтегрованого навчання	57
2.2. Система дидактичних завдань для розвитку творчих здібностей учнів початкової школи у процесі інтегрованого навчання.....	63
2.3. Методика проведення та результати експериментального дослідження.....	71
Висновки до розділу 2.....	79
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....	83
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	91
ДОДАТКИ.....	101

ВСТУП

Актуальність дослідження. Сучасний етап розвитку суспільства супроводжується глибокими соціально-економічними трансформаціями, які охоплюють усі сфери життєдіяльності людини. У зв'язку з цим зростає потреба в особистостях, здатних не лише оперувати ґрунтовними знаннями, а й самостійно, креативно та ефективно розв'язувати нестандартні й складні проблеми. В умовах стрімкого оновлення інформаційного середовища, науково-технічного прогресу та глобалізаційних викликів особливо актуальним є формування у здобувачів освіти навичок критичного, дивергентного та системного мислення.

У контексті оновлення цілей та змісту освіти дедалі більшої значущості набуває ідея переосмислення функцій навчального процесу. Знання, уміння й навички, що раніше розглядалися як основна мета навчання, нині виступають інструментами інтелектуального розвитку учня, засобами для формування його здатності до творчого самовираження й самореалізації. Відтак, завдання сучасного педагога полягає в створенні освітнього середовища, яке не лише забезпечує засвоєння знань, а й сприяє розвитку творчого потенціалу особистості учня.

Найбільш доцільною така діяльність є саме в початковій школі, оскільки саме в молодшому шкільному віці відбувається інтенсивне формування основ навчальної діяльності, загального інтелектуального розвитку, моральних орієнтацій і мотиваційної сфери. У цей період спостерігається висока пізнавальна активність, гнучкість мислення, схильність до фантазування та експериментування, що створює сприятливі умови для розвитку творчих здібностей і формування стійкого інтересу до пізнання.

Одним із провідних принципів сучасної освіти є особистісно орієнтований підхід, що передбачає врахування суб'єктивного досвіду, інтересів та індивідуальних потреб кожного здобувача освіти. Реалізація цього принципу вимагає впровадження форм і методів, які сприяють

активній пізнавальній та творчій діяльності учнів, формуванню їхнього індивідуального досвіду креативної діяльності, що, у свою чергу, виступає важливою передумовою ефективної самореалізації впродовж життя в умовах безперервної освіти.

Незважаючи на зростаючий інтерес науковців і практиків до проблеми розвитку творчого потенціалу молодших школярів, феномен дитячої творчості залишається недостатньо вивченим. Актуальними залишаються питання, пов'язані з умовами, факторами та механізмами формування творчих здібностей у дітей молодшого шкільного віку. Саме тому дослідження ефективних педагогічних стратегій, спрямованих на стимулювання креативності у молодших школярів, є одним із пріоритетних напрямів сучасної педагогіки.

Розвиток творчих здібностей учнів початкової школи є ключовим завданням сучасної освітньої парадигми, оскільки саме в цей період формуються базові передумови для становлення особистості, здатної до самовираження, інноваційного мислення та креативної діяльності. Молодші школярі, які на ранньому етапі навчання демонструють здатність до самостійного генерування ідей, нестандартного розв'язання завдань і творчого самовираження, зберігають і розвивають ці якості впродовж усього періоду шкільного навчання. Саме тому рівень сформованості творчих здібностей значною мірою визначає успішність їхньої пізнавальної діяльності, розвиток комунікативних умінь, інтерес до навчання та здатність до самоосвіти.

Особливої актуальності набуває розвиток творчого потенціалу учнів у контексті інтегрованого навчання, що базується на синтезі змісту різних освітніх галузей – математики, мистецтва, технологій, природознавства тощо. Такий підхід створює передумови для формування міжпредметних компетентностей, активізує пізнавальний інтерес і сприяє розвитку комплексного, системного та образного мислення. Інтеграція навчального матеріалу в єдину змістову площину стимулює творчість, самостійність,

ініціативність учнів і забезпечує розширення їхнього когнітивного та емоційного досвіду.

На сучасному етапі розвитку педагогічної науки спостерігається зростаючий інтерес до проблеми розвитку творчих здібностей у молодшому шкільному віці. Значний внесок у теоретичне обґрунтування даного феномену зробили вітчизняні та зарубіжні дослідники, зокрема Р. Буяк, І. Волощук, І. Демченко, С. Доценко, М. Іващенко, В. Москаленко, Л. Ємчик, І. Зязюн, В. Іванова, Л. Калініна, С. Кельнер, В. Клименко, М. Корольова, Ю. Кузьменко, Л. Жилияєва, І. Кучерявий, О. Клепиков, О. Лоюк, М. Лук'янчук, О. Мазуровська, Л. Мамчук, В. Ямницький, Т. Матвійчук, А. Міненко, В. Моляко, Л. Музика, Л. Никитина, І. Остапйовська, Н. Свистун, В. Приймак, Т. Равлюк, О. Романова, Н. Рудницька, Н. Тарнавська, О. Сакалюк, С. Глушак, І. Серeda, Г. Станіславська, С. Ткачук, Т. Турбар, Ю. Зубцова, К. Денисова, М. Шевчук, Л. Шульга, В. Гончарова, Л. Яременко та ін. У своїх працях вони підкреслюють, що творчі здібності є основою духовного, інтелектуального й особистісного розвитку дитини, а їх формування повинно здійснюватися як цілеспрямований, системний і безперервний психолого-педагогічний процес.

Аспекти реалізації творчого потенціалу молодших школярів у навчальному середовищі через інтегроване навчання розглядаються у працях А. Бабенко, Н. Білоконна, О. Лисевич, М. Вульчин, З. Пикулицька, Ю. Деркач, В. Желанова, М. Іванчук, М. Олійник, О. Коханко, Н. Міщенко, Н. Мурзін, Т. Підгорна, І. Твердохліб, Т. Руда, О. Савченко, Г. Столяр, Т. Тесленко, І. Тимофєєва, А. Дядечко, К. Трихліб, В. Химинець, М. Шоловій та інших дослідників. У цих дослідженнях акцентується увага на необхідності створення умов, що сприяють розкриттю індивідуальних творчих можливостей дитини, використанню інтерактивних, проблемно-

пошукових та проєктних методів навчання, які забезпечують активну залученість учнів у процес творчої діяльності.

Таким чином, розвиток творчих здібностей молодших школярів у контексті інтегрованого навчання постає як важлива умова формування конкурентоспроможної особистості, здатної до самореалізації в умовах сучасного світу.

Отже, актуальність досліджуваної проблеми полягає в необхідності пошуку, теоретичного обґрунтування та впровадження інноваційних підходів до організації інтегрованого навчання, які б цілеспрямовано й системно забезпечували умови для розвитку творчих здібностей учнів початкової школи. Водночас важливим науково-практичним завданням є розробка чітких критеріїв, показників та методів діагностики рівня сформованості творчого потенціалу молодших школярів у процесі інтегрованої навчальної діяльності.

Ці аспекти визначили актуальність проблеми та зумовили вибір теми дослідження: **«Формування творчих здібностей учнів початкової школи засобами інтегрованого навчання»**.

Метою дослідження є розробка, теоретичне обґрунтування та експериментальна перевірка ефективності запропонованої системи завдань, спрямованої на розвиток творчих здібностей учнів початкової школи в умовах інтегрованого навчання.

Завдання дослідження:

1. Розкрити сутність поняття «творчі здібності» на основі аналізу психолого-педагогічної літератури.
2. Проаналізувати особливості розвитку творчого потенціалу учнів молодшого шкільного віку.
3. Створити методичну систему навчальних завдань інтегрованого змісту для активізації творчого потенціалу учнів початкової школи.
4. Експериментально дослідити ефективність впровадження розробленої системи навчальних завдань.

Об'єкт дослідження: навчальний процес у початковій школі.

Предмет дослідження: інтегрований підхід до навчання як ефективний засіб стимулювання розвитку творчих здібностей учнів початкової школи.

методи дослідження:

теоретичні (аналіз проблеми на основі вивчення психолого-педагогічної та методичної літератури, програм і підручників з різних освітніх галузей початкової школи; аналіз різних підходів до формування основних понять та умінь в учнів початкової школи, вивчення педагогічного досвіду);

емпіричні (спостереження за діяльністю молодших школярів у навчальному процесі, анкетування, інтерв'ювання, аналіз контрольних робіт учнів, педагогічний експеримент);

статистичні (обробка і аналіз результатів педагогічного експерименту).

Практичне значення дослідження полягає у тому, що результати роботи можуть бути використані студентами для підготовки до практичних занять, вчителями початкової школи у освітньому процесі.

База дослідження:

Апробація дослідження здійснювалася на звітній науковій конференції студентів університету 2024/25 рр.: Цюрак В., Романишин Р. Формування творчих здібностей учнів початкової школи засобами інтегрованого навчання. Збірник науково-методичних робіт студентів спеціальності АЗ Початкова освіта. Секція природничо-математичних та мистецько-технологічних дисциплін. Івано-Франківськ. 2025. С.150-155.

Структура дослідження. Магістерська робота складається зі вступу, двох розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (92 найменування). Робота містить 6 схем, 4 таблиці та 2 діаграми. Обсяг роботи 110 сторінок друкованого тексту.

Розділ 1. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ В УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

1.1. Педагогічні аспекти розвитку творчих здібностей в учнів початкової школи

Етап молодшого шкільного віку становить особливо важливий період у процесі *розвитку творчих здібностей* учнів, оскільки саме в цей час відбувається інтенсивне становлення її особистості та перехід до усвідомленої соціальної активності. Учні початкової школи починають осмислювати власне «Я» у взаємозв'язку з соціальним оточенням, усвідомлює норми поведінки та особисту відповідальність. Зміна провідної діяльності від ігрової до навчальної означає перехід до першої соціально значущої та зовні оцінюваної діяльності, що створює передумови для формування креативного потенціалу. У процесі навчальної діяльності активно розвиваються *творче мислення, уява, пізнавальна активність*, формуються індивідуальні способи сприймання й інтерпретації навколишньої дійсності, а також закладаються основи ціннісно-мотиваційної поведінки.

Молодший шкільний та підлітковий вік виступають визначальними етапами у розвитку особистості, зокрема у формуванні її творчого потенціалу. Ці вікові періоди вирізняються високою інтенсивністю психічного та інтелектуального зростання, що створює сприятливі умови для розвитку креативного мислення, уяви, нестандартного підходу до вирішення навчальних і життєвих завдань. У цьому контексті особливого значення набуває психолого-педагогічний супровід, спрямований на своєчасне виявлення та підтримку творчих проявів у дітей. Як засвідчують дослідження (Л. Виготський, С. Рубінштейн, Т. Ілляшенко та ін.), саме в молодшому шкільному та підлітковому віці спостерігається найдинамічніше зростання творчого потенціалу, що потребує

цілеспрямованих педагогічних впливів та створення умов для його реалізації.

Усі ключові етапи становлення *творчого мислення* дитини найвиразніше простежуються в проміжку між молодшим шкільним і підлітковим віком. Молодший шкільний вік є принципово новим етапом онтогенетичного розвитку, який вирізняється переходом до систематичної навчальної діяльності як провідної. Психологічною основою навчання на цьому етапі є формування в учня способів засвоєння знань різного змісту та рівня складності, а також здатності до їх самостійного застосування у нових ситуаціях [39, с.124].

Процес засвоєння знань у початковій школі повинен охоплювати не лише механічне запам'ятовування фактів, але й інтеграцію здобутого навчального досвіду з особистісним, включення суб'єктивних смислів у пізнавальну діяльність, а також усвідомлення практичного значення знань. Початок навчальної діяльності стимулює внутрішню мотивацію дитини, трансформуючи зовнішні вимоги в стійкі навчальні мотиви. Саме через освітню діяльність учень починає усвідомлювати своє минуле, теперішнє й майбутнє, формуючи цілісну картину світу. Навчання як значуща соціальна діяльність насичує повсякденне життя школяра новим змістом, активізує його пізнавальну сферу, сприяє розвитку інтелектуальних умінь і розумових здібностей [45, с.142].

Творче мислення розвивається через поступове накопичення пізнавальних дій, зростання вмінь і навичок, що дозволяє дитині переосмислювати звичні уявлення, встановлювати нові зв'язки між знайомими об'єктами та явищами, виходити за межі репродуктивного мислення. Таким чином, саме навчальна діяльність у молодшому шкільному віці закладає підґрунтя для подальшого інтелектуального й творчого зростання дитини.

На початковому етапі дослідження доцільно звернутися до теоретичного осмислення феномену розвитку творчих здібностей учнів,

зокрема через уточнення й аналіз ключових понять: «творчість», «інновації», «креативність», «здібності» та «творчі здібності».

Серед дослідників, які здійснили вагомий внесок у теоретичне осмислення проблеми *творчості*, варто виокремити Л. Виготського, В. Давидова, С. Доценко, М. Іващенко, В. Москаленко, Д. Ельконіна, М. Явоненка та інших. Узагальнення наукових підходів зазначених авторів дозволяє трактувати творчість як здатність індивіда до генерування і реалізації принципово нових ідей та продуктів, що виходять за межі усталених мисленневих моделей і виступають самостійним виявом обдарованості. Водночас творчість охоплює здатність ефективно розв'язувати проблемні ситуації в межах фіксованих параметрів заданої системи.

Поняття *творчості* інтерпретується як процес породження нових ідей, образів, продуктів або рішень, що вирізняються оригінальністю та мають соціальну, культурну або практичну цінність. Цей процес ґрунтується на здатності особистості формулювати нестандартні підходи, відмовлятися від стереотипного мислення, а також встановлювати нетипові зв'язки між окремими елементами знань і досвіду. Творчість охоплює як інтелектуальні, так і емоційні компоненти та виявляється у різноманітних видах людської діяльності – від мистецтва до науково-технічної сфери [47, с. 25].

У науковій літературі поняття «творчість» найчастіше трактується як особливий вид діяльності, спрямованої на створення принципово нового продукту, який вирізняється оригінальністю, неповторністю та унікальністю. Зокрема, Л. Виготський підкреслював, що *творчість* є результатом активної пізнавальної діяльності, спрямованої на перебудову і перетворення існуючих знань і досвіду. У його працях *творчість* розглядається як необхідна умова розвитку здатності до створення нового, незалежно від того, чи йдеться про матеріальні продукти, чи про результати розумової діяльності та уяви. На підставі його підходу багато сучасних

психологів вважають, що креативність тісно пов'язана з розвитком уяви. У психологічній та педагогічній літературі також виокремлюються емоційні передумови прояву креативності, серед яких – зосереджена увага, емоційна чутливість, підвищена сприйнятливність. До інтелектуальних компонентів творчості, як правило, відносять інтуїцію, фантазію, здатність до вигадки, а також широту знань [42].

У педагогічному словнику за редакцією С. Гончаренка *творчість* визначається як продуктивна людська діяльність, спрямована на створення якісно нових матеріальних та духовних цінностей, що мають суспільне значення [15].

У словнику за редакцією М. Ярмаченка *творчість* розглядається як діяльність, що породжує якісно нове, відмінне неповторністю, оригінальністю та суспільно-історичною унікальністю. У цьому ж словнику дається визначення дитячої творчості, яка розглядається як складна діяльність дітей, у процесі якої органічно поєднуються навчальні завдання, спрямовані на формування певних знань, умінь та навичок, і власне творчі завдання, що призводять до виникнення нових творів і ідей у галузях науки, мистецтва та техніки [62, с. 442].

Вчені-теоретики пропонують різноманітні підходи до розуміння феномену творчості. На думку В. Приймака, *творчість* учня початкової школи виявляється у створенні оригінального продукту чи виробу, що супроводжується самостійним застосуванням набутих знань, умінь і навичок, а також передбачає використання нових підходів до виконання навчальних завдань [64, с.118].

Зокрема, О. Люк розглядає *творчість* як здатність особистості до продукування оригінальних та нестандартних цінностей, а також прийняття нетипових рішень, що набуває особливої значущості в контексті сучасної освіти. У сучасних освітніх умовах провідною вимогою є формування творчої особистості, здатної виходити за межі наявного досвіду та створювати нові інтелектуальні або матеріальні продукти [48].

В. Павленко акцентував увагу на особистісному компоненті *творчості* як процесу, що передбачає нові способи мислення і дій. За сучасними дослідженнями, зокрема Г. Балла і Н. Лейтеса, творчі здібності розглядаються як інтегративна характеристика особистості, що поєднує когнітивні, мотиваційні та емоційні складові. Таким чином, творчість у контексті педагогіки визначається як діяльність, що забезпечує продукування нових, нестандартних рішень, які мають значущість і цінність [61, с.18].

Творчість – це діяльність людини, яка створює нові матеріальні і духовні цінності, що є суспільно значущими. Поняттю «творчість» також можна дати і ширше визначення. Філософи визначають творчість, як необхідну умову розвитку матерії, утворення її нових форм, разом з виникненням яких змінюються і самі форми творчості [3, с.26].

Творчість – це процес створення суб'єктивно нового, заснованого на спроможності створювати оригінальні ідеї і користуватися нестандартними способами діяльності. Творчість розглядається з трьох аспектів:

- 1) продукт творчості (створене);
- 2) процес творчості (як створено);
- 3) процес підготовки до творчості (як по зивати творчість).

Продукти творчості – це матеріальні продукти (будівлі, машини тощо), а також і нові думки, ідеї, погляди, рішення, які не відразу знаходять матеріальне втілення.

З погляду психології та педагогіки особливо цінним є сам процес творчої роботи, вивчення процесу підготовки до творчості, виявлення форм, методів і засобів розвитку творчості.

Творчість обов'язково є цілеспрямованою. Вона вимагає розумової активності, інтелектуальних здібностей, вольових зусиль, емоційних рис і постійної дисципліни [49, с. 82].

Для нашого дослідження важливою є думка Н. Бібік, яка підкреслює важливість заохочення учнів до творчої діяльності з боку педагога. У цьому

контексті наголошується, що принципи гуманізму та творчого підходу до розвитку особистості є ключовими положеннями Концепції Нової української школи (НУШ) [2]. Такий підхід зумовлює необхідність активного впровадження сучасних педагогічних стратегій та методик, оскільки в умовах НУШ *творчість* розглядається як одна з провідних засад формування особистості учня. Відповідно, педагогічна діяльність має бути спрямована на забезпечення гармонійного розвитку дитини, що передбачає формування емоційної сфери, розвиток свідомості та вияв творчих здібностей [41].

У науково-методичних джерелах знаходимо низку визначень поняттю *інновації*, серед яких:

– впровадження нового способу виробництва, нового продукту, нового ринку, нового джерела сировини або нової організаційної структури в галузі, що забезпечує економічне зростання (*Шумпетер Й. Теорія економічного розвитку. К.: Вища школа, 1995.*);

– новостворений (уперше застосований) та/або вдосконалений конкурентоспроможний продукт чи технологічний процес, що використовується в практиці, забезпечує якісний приріст ефективності або нову якість об'єкта, в який вона впроваджена (*Закон України «Про інноваційну діяльність» № 40-IV від 4 липня 2002 р. (ст. 1)*);

– введення нового в освітню практику з метою поліпшення навчально-виховного процесу та його результатів (*Сухомлинський В. О. Вибрані твори в 5 т. К.: Рад. школа, 1976*);

– процес створення, поширення та використання нових засобів і методів у практиці навчання, виховання й управління освітою (*Педагогічна енциклопедія / За ред. М.Д. Ярмаченка. К.: УРЕ, 1988*);

– результат творчого процесу, що веде до появи нових або значно вдосконалених продуктів, процесів чи послуг, які впроваджуються на практиці та приносять користь споживачам або організації (*OECD Oslo*

Manual: Guidelines for Collecting and Interpreting Innovation Data. 3rd Edition, 2005).

Загалом, *інновація* визначається як не просто новизна, а успішне впровадження нової ідеї в практику, що забезпечує позитивні зміни у виробництві, навчанні, управлінні чи суспільстві загалом [12, с.120].

Найбільш цілісну та ґрунтовну концепцію творчості як психічного процесу, на думку багатьох дослідників, запропонував Ю. Кузьменко – психолог і педагог, який розробив структурно-рівневу модель психологічного механізму творчості. У його трактуванні *креативність* розглядається як психологічна властивість особистості, що включає інтелектуальну активність, емоційну чуттєвість та пошукову мотивацію. Особлива цінність творчого мислення, за Ю. Кузьменком, полягає в орієнтації на результат, який має ознаки новизни, оригінальності та нестандартності. Процес інтелектуальної діяльності, пов'язаної з творчістю, реалізується за визначеною схемою та охоплює низку послідовних етапів [45, с. 143].

Аналізуючи феномен творчості, необхідно також звернути увагу на поняття «*креативність*». За останні десятиліття у зарубіжній науці сформувалися чотири ключові аспекти підходу до вивчення креативності:

- креативний процес,
- креативний продукт,
- креативна особистість,
- креативне середовище.

Ці аспекти унаочнені на схемі 1.1.

Схема 1.1.

Ключові аспекти підходу до вивчення креативності

У концепції *креативності*, запропонованій Дж. П. Гілфордом, визначено низку ключових параметрів, що характеризують творчу активність особистості:

- *здатність до ідентифікації та формулювання проблемних ситуацій;*
- *спонтанність у генеруванні значної кількості проблем, що свідчить про високу інтенсивність творчого мислення;*
- *оригінальність та нестандартність мислення, яка виявляється у формулюванні несхожих, незвичних ідей, прагненні до новизни, а також у здатності реалізовувати асоціативні зв'язки та продукувати нетривіальні відповіді;*
- *семантична гнучкість, тобто здатність виявляти суттєві властивості об'єктів і пропонувати нові способи їх використання;*
- *образна (перцептивна) адаптивна гнучкість, що полягає у вмінні змінювати ставлення до об'єкта для виявлення його нових характеристик і раніше не помічених ознак;*

– *семантична спонтанна гнучкість*: здатність продукувати різноманітні та оригінальні ідеї в умовах, не обмежених жорсткими часовими чи змістовими рамками [34].

Ці параметри унаочнені на схемі 1.2.

Схема 1.2.

Спираючись на концептуальні положення Дж. Гілфорда, П. Торренс [82] тлумачив креативність як інтегративну здатність, що виникає на перетині інтелекту, особистісних якостей та здібностей до продуктивного мислення. Він виокремив основні етапи творчого процесу: усвідомлення проблеми, пошук шляхів її розв'язання, формулювання гіпотез, їх перевірка, корекція та отримання результату.

Загалом, у сучасному науковому дискурсі все більшої актуальності набуває поняття *креативності* як здатності особистості до продукування нових, оригінальних, цінних ідей. Креативність розглядається не лише як риса характеру чи складова інтелекту, а як багатовимірне психічне утворення, що забезпечує здатність до нестандартного мислення, інтуїтивного осяяння, гнучкості розумових процесів. Згідно з позицією

Дж. Гільфорда, креативність охоплює такі інтелектуальні характеристики, як дивергентне мислення, легкість асоціювання, оригінальність, розробленість і здатність до трансформації. Проте сама по собі креативність як потенційна здатність потребує певних здібностей, що виступають як її психофізіологічне та інтелектуальне підґрунтя. Саме здібності, розуміючи їх як індивідуально-психологічні передумови ефективної діяльності, забезпечують можливість реалізації креативного потенціалу в конкретній діяльності – навчальній, художній, науковій тощо. Отже, креативність і здібності перебувають у тісному взаємозв'язку: креативність визначає якісну спрямованість розумової активності, а здібності – її динамічну реалізацію та результативність. Особливо важливим є розвиток *творчих здібностей*, які поєднують елементи як креативності, так і інтелектуальної діяльності, що має практичне значення в умовах сучасної освіти [79, с. 12].

Здібності – це індивідуально-психологічні особливості особистості, які є передумовами успішного здійснення певних видів діяльності, не зводяться до знань, умінь і навичок, але забезпечують легкість і швидкість їх набуття. Вони визначаються як потенціал людини до ефективного оволодіння діяльністю та досягнення в ній високих результатів. Серед різноманітних видів здібностей особливе місце посідають *творчі здібності*, які виявляються у здатності особистості до створення нових, оригінальних і соціально значущих ідей, продуктів чи способів дії. На відміну від репродуктивних, творчі здібності спрямовані не на відтворення, а на перетворення дійсності, пошук нестандартних рішень і продукування нового знання. Саме творчі здібності є важливим чинником розвитку особистості в умовах сучасного інформаційного суспільства, яке потребує ініціативних, креативних і гнучких мислителів.

Самі здібності формуються у процесі творчої діяльності. Процес творчої діяльності можна розподілити на два етапи:

- пошук рішення;
- застосування рішення.

Вважається, що актуальнішим предметом педагогічного дослідження є пошук вирішення. У науково-методичних джерелах виділяють такі етапи творчої діяльності:

- накопичення необхідних для постановки завдань знань і навиків;
- пошук вторинної інформації, підготовка до виконання завдання;
- відпочинок, відхід від проблеми (період інкубації);
- інсайт (виникнення геніальної ідеї, ривок мислення);
- перевірка та втілення задуманого [55, с.119].

Аналіз психолого-педагогічних джерел свідчить про те, що чимало науковців пов'язують творчі здібності з особливостями мислення. Так, американський психолог Дж. Гілфорд, досліджуючи структуру інтелекту, дійшов висновку, що однією з ключових характеристик творчої особистості є дивергентне мислення – здатність генерувати множинні альтернативні рішення замість пошуку єдино правильного. Особи з таким типом мислення демонструють схильність до створення нових комбінацій на основі відомих елементів, а також до встановлення зв'язків між, на перший погляд, непов'язаними явищами.

Дивергентне мислення, як базис творчої діяльності, характеризується такими параметрами:

- *швидкість* (здатність продукувати велику кількість ідей, незалежно від їхньої якості);
- *гнучкість* (уміння формулювати різнопланові ідеї);
- *оригінальність* (здатність створювати нетипові, нестандартні ідеї);
- *завершеність* (уміння вдосконалювати створене та надавати йому цілісної форми) [84].

Творчість як прояв реалізується лише тоді, коли індивід здатен помічати у дрібних деталях щось унікальне, що виокремлює його продукт з-поміж інших. У педагогічній і психологічній науці поняття «творчість» зазвичай інтерпретується через категорію «творча діяльність», яка розглядається як особистісне ставлення до процесу виконання завдань (що

передбачає задоволення від процесу, прагнення до самостійності, позитивну мотивацію), а також як процес розв'язання творчих завдань (перенесення набутих знань у нові ситуації, здатність бачити проблеми та нові функції звичних об'єктів). Така діяльність є одночасно результатом і передумовою розвитку особистості та її креативного потенціалу [59, с.29].

Успішний розвиток *творчих здібностей* учнів можливий лише за умови створення певних психолого-педагогічних умов, що сприяють їх формуванню. У відповідній літературі до таких умов належать:

– *зміна ролі учня* (відбувається трансформація ролі молодшого школяра в навчальному процесі, внаслідок якої він стає активним учасником пізнавальної діяльності, отримує можливість вибору, задоволення власних інтересів і потреб, а також реалізації свого потенціалу);

– *комфортна психологічна атмосфера* (створення психологічно безпечного середовища, що сприяє розвитку здібностей, зокрема шляхом заохочення та стимулювання прагнення до творчості, віри в сили і можливості учня, безумовного прийняття кожного школяра, поваги до його індивідуальних потреб, інтересів і думок. Відсутність негативних емоцій – тривоги, страху, невпевненості – є критичною, особливо для молодших школярів, які відзначаються підвищеною емоційністю. Важливим є також сприятливий психологічний клімат у колективі, який формується через доброзичливість, взаємну підтримку, довіру і вимогливість);

– *формування внутрішньої мотивації навчання* (внутрішня мотивація, зорієнтована на творчість, формування високої самооцінки та впевненості у власних силах забезпечує стійкий пізнавальний інтерес не лише до знань, але й до процесу їх здобуття. Така мотивація сприяє емоційному підйому, що запобігає перенавантаженню та сприяє оптимальній напрузі розумових сил);

– *коректна педагогічна підтримка* (розумна та доброзичлива допомога з боку педагога, яка не зводиться до готових підказок, а сприяє розвитку самостійності і здатності учня до самостійного пошуку рішень);

– *поєднання різноманітних форм навчальної роботи* (використання фронтальних, групових та індивідуальних форм організації навчального процесу залежно від цілей, характеру творчого завдання і його складності);

– *міжпредметний підхід* (інтеграція знань із різних навчальних дисциплін у процесі розв'язання творчих завдань, що особливо актуально при виконанні складних завдань, які вимагають застосування ширшого спектра знань.

– *створення ситуації успіху* (творчі завдання надаються всьому класу, а оцінюється саме досягнення позитивного результату. Важливо, щоб учитель визнавав індивідуальність кожного учня);

– *сприяння самостійності у виконанні творчих завдань* (надання учням можливості виконувати завдання, що вимагають максимального напруження їхніх здібностей, поступове підвищення рівня складності, що стимулює розширення меж їхніх можливостей);

– *різноманітність творчих завдань* (включення у навчальний процес як творчих, так і традиційних завдань різного змісту та рівня складності, що забезпечує діяльність учителя у зоні найближчого розвитку кожного учня);

– *послідовність і системність у розвитку творчих здібностей* (епізодичне використання творчих вправ та завдань у межах будь-якої навчальної програми недостатньо ефективно для стимулювання творчої діяльності і розвитку відповідних здібностей).

Ці параметри унаочнені на схемі 1.3.

Розвиток творчих здібностей учнів

Задатки творчих здібностей притаманні кожній нормальній дитині, і педагогічна задача полягає в їх виявленні та подальшому розвитку. Якщо учень від самого початку навчання буде підготовлений до активної творчої діяльності, формування його особистості відрізнятиметься від моделі, за якою відбувається навчання на основі відтворення інформації, поданої вчителем.

Аналіз психолого-педагогічної літератури засвідчує, що творчі здібності доцільно розглядати як поліструктурне утворення, що має комплексну природу та включає низку взаємопов'язаних компонентів: когнітивний, емоційний і мотиваційний.

Когнітивний компонент охоплює знання, уміння та навички, необхідні для реалізації особистості молодшого школяра в різних видах діяльності. До нього також належать здатність до творчого мислення та розвинена уява, які забезпечують можливість генерувати нові ідеї, трансформувати діяльність і знаходити нестандартні рішення в умовах пізнавальної новизни.

Емоційний компонент відображає ставлення учня до виконуваної діяльності, до педагога як носія творчого потенціалу, а також здатність дитини до емоційного самовираження у процесі розв'язання творчих завдань. Оскільки останні за своєю природою мають експресивний характер, вони супроводжуються різноманітними емоційними переживаннями, які сприяють позитивному ставленню до ситуацій новизни та невизначеності, кращому усвідомленню власного емоційного стану, формуванню емоційної культури й індивідуалізації переживань учня. Позитивне емоційне підкріплення з боку педагога створює умови для емоційної підтримки дитини та розкриття її творчого потенціалу.

Мотиваційний компонент становить систему спонукань, до складу якої входять мотиви, інтереси та потреби, пов'язані з прагненням до самореалізації у творчій діяльності. Провідним елементом цього компонента є внутрішні мотиви, які спонукають учня до активної участі у творчому процесі, сприяють формуванню пізнавальної потреби й інтересу до створення нового [56, с.138].

Взаємозв'язок і динаміка зазначених компонентів обумовлюють зміни у рівні сформованості творчих здібностей загалом. Отже, творчі здібності можна визначити як інтегративне, динамічне психічне утворення, що включає когнітивний, емоційний і мотиваційний компоненти, формується на основі творчих задатків і визначає ефективність виконання діяльності, яка має творчий характер.

Розвиток творчих здібностей молодших школярів є динамічним процесом, що характеризується закономірними та якісними змінами структурних компонентів досліджуваного феномену в умовах спеціально організованої діяльності, яка має виражену творчу спрямованість. Цей процес, як і будь-який інший вид розвитку, відбувається паралельно з формуванням особистості дитини і триває протягом усього життя, охоплюючи всі вікові періоди. Творча діяльність, у свою чергу, є важливою складовою здорового і гармонійного розвитку особистості.

Для визначення рівня сформованості творчих здібностей молодших школярів необхідно окреслити відповідні показники. Враховуючи сутність поняття «*творчі здібності*», їх структурні компоненти та вікові особливості дітей молодшого шкільного віку, виокремлено такі показники розвитку творчих здібностей:

- *оригінальність* (здатність продукувати нестандартні, неочікувані відповіді, що свідчать про творчий підхід);
- *абстрактність* (уміння трансформувати образну інформацію в словесну форму);
- *творче мислення*;
- *невербальна уява* (здатність створювати нові уявні образи, здійснювати перетворення уявлень);
- *емоційне ставлення до творчого педагога* (наявність позитивних чи негативних емоцій, які виникають у процесі взаємодії з учителем);
- *емоційне переживання у творчій діяльності* (емоційні стани дитини, що супроводжують її залучення до творчого процесу);
- *творча мотивація* (внутрішні спонуки до творчості, що зумовлені прагненням до самореалізації й задоволення потреби у творчому самовираженні) [50, с.12].

Творчі здібності формуються впродовж усього життя індивіда, проте найбільш чутливим і сприятливим періодом для їх інтенсивного розвитку є молодший шкільний вік. У науковій літературі творчі здібності трактуються як специфічний тип інтелектуальних можливостей, що виявляється у здатності до нестандартного мислення, відходу від усталених норм і алгоритмів, генерації оригінальних ідей та пошуку ефективних шляхів їх реалізації [54, с.145].

Творча активність учнів початкової школи сприяє формуванню рис, характерних для «творчої особистості», зокрема:

- інтелектуальної активності та образного мислення;
- спрямованості на здобуття нових знань;

- мотивації до практичного втілення власних задумів;
- самостійності у виборі шляхів розв'язання нестандартних завдань;
- здатності оцінювати результати власної діяльності та робити обґрунтовані висновки.

Одним із провідних дидактичних принципів, що забезпечує поступовий розвиток творчих здібностей, є принцип руху від простого до складного. У педагогічній практиці застосовуються різноманітні методи стимулювання творчості, серед яких виокремлюють практичні, наочні та словесні методи.

Загалом, в умовах реалізації Концепції Нової української школи творчість набуває статусу одного з ключових орієнтирів освітнього процесу. Творча діяльність розглядається як не лише засіб розвитку креативного мислення, а й важливий чинник формування цілісної особистості, здатної до самовираження, інноваційності, гнучкості й соціальної активності. Отже, розвиток творчих здібностей молодших школярів у сучасній початковій школі повинен розглядатися не як додаткове завдання, а як стратегічно важливий напрям загального навчально-виховного процесу [41].

Таким чином, педагогічні аспекти розвитку творчих здібностей учнів початкової школи охоплюють широке коло питань: від визначення сутності та структури творчості до розробки методичних підходів, що забезпечують її формування. Успішне вирішення цього завдання можливе лише за умови комплексного впливу, який включає особистісно орієнтовану педагогічну взаємодію, створення комфортного освітнього середовища, забезпечення можливостей для самореалізації та визнання унікальності кожної дитини як суб'єкта творчої діяльності.

1.2. Психолого-педагогічна характеристика розвитку творчих здібностей у учнів початкової школи

Молодший шкільний вік (6–10 років) є сенситивним періодом для розвитку творчих здібностей, оскільки саме в цей час формуються основи

інтелектуальної діяльності, мовлення, мислення, уяви, здатності до самоаналізу та самовираження. За даними низки психологічних досліджень, творчість дитини ґрунтується на її активній внутрішній позиції, а розвиток здібностей відбувається в контексті соціальної взаємодії, зокрема в освітньому середовищі [22].

Розвиток творчих здібностей у дітей молодшого шкільного віку зумовлений специфікою їхнього психічного та пізнавального розвитку. У цей період спостерігається активне пізнання навколишнього світу, що сприяє формуванню уяви та активізації креативного мислення. Молодші школярі виявляють високу сенситивність до нової інформації, що забезпечує швидке засвоєння знань і створення нестандартних рішень. Разом з тим, творча активність дітей цього віку часто має імпульсивний, неструктурований характер і потребує педагогічного супроводу для свого цілеспрямованого розвитку. Суттєвого значення набуває створення умов для вільного самовираження, заохочення до експериментування, а також формування позитивного емоційного фону, що підтримує інтерес до творчості. Не менш важливо зміцнювати впевненість дитини у власних силах та формувати толерантне ставлення до помилок, адже саме через гру, спроби й дослідницьку діяльність відбувається становлення її креативних здібностей [46, с.12].

Творчі здібності дітей у цьому віці є поліструктурним утворенням, що охоплює когнітивний, емоційний, мотиваційний та особистісний компоненти. Когнітивний компонент охоплює гнучкість мислення, здатність до оригінальних рішень, уяву, асоціативність. Емоційно-мотиваційний компонент проявляється в позитивному емоційному ставленні до творчої діяльності, інтересі, допитливості, прагненні до пізнання нового. Особистісний компонент передбачає наявність таких якостей, як ініціативність, самостійність, відповідальність за результати власної діяльності.

Оскільки, молодший шкільний вік є ключовим етапом у розвитку дитини, який характеризується інтенсивними змінами в різних сферах її життєдіяльності, то у цей період відбувається суттєва перебудова психічних процесів, активне становлення особистості, що створює сприятливі передумови для формування творчих здібностей, а також певних психологічних якостей і моделей поведінки. Саме на цьому етапі особливо важливо стимулювати творчу активність учнів, оскільки початкова школа є періодом, коли діти виявляють здатність до нестандартного мислення, проявляють кмітливість і демонструють елементи оригінальності та непередбачуваності [11].

Педагогічно важливо враховувати, що у молодшому шкільному віці діти характеризуються високою навченістю, пластичністю психічних процесів, що створює сприятливі умови для розвитку творчості. Проте їхня творча активність багато в чому залежить від способу організації навчального процесу, стилю педагогічного спілкування, наявності ситуацій успіху, доступності засобів самовираження.

Особливістю дітей цього віку є схильність до наслідування, потреба в схваленні з боку дорослих, що може як стимулювати, так і стримувати творчу ініціативу залежно від педагогічного підходу. Тому ключову роль відіграє створення розвивального середовища, яке враховує індивідуальні темпи розвитку, забезпечує простір для дослідницької, ігрової, художньої та пізнавальної діяльності [92, с.138].

Початок шкільного навчання знаменує собою глибокі трансформації в житті дитини, оскільки відбувається перехід до нового соціального середовища та якісна зміна провідного виду діяльності. Навчання поступово витісняє гру, яка, хоча й не зникає повністю, вже не виконує домінуючу роль. Основною психологічною функцією цього періоду стає мислення, що забезпечує осмислене засвоєння знань, розвиток пізнавальних процесів і формування інтелектуальної активності. У центрі уваги опиняються нові соціальні відносини, насамперед «дитина – вчитель», які набувають

вирішального значення для емоційного самопочуття дитини та її подальшої соціалізації [89, с. 153].

Навчальна діяльність передбачає не лише опанування нових знань, а й розвиток навичок самоконтролю, самооцінки, планування власної діяльності, що є необхідними складовими творчого саморозвитку. Важливою особливістю навчання є його цілеспрямований, системний і регламентований характер, на відміну від ігрової діяльності, що відзначається спонтанністю та емоційною насиченістю. При цьому саме через освітню діяльність дитина залучається до системи суспільно значущих цінностей, набуває досвіду взаємодії з культурним надбанням та розвиває здатність до креативного осмислення дійсності [27, с. 277].

Таким чином, шкільне навчання створює підґрунтя для цілеспрямованого формування особистості дитини, сприяючи розвитку її творчого потенціалу, уміння мислити нестандартно, співпрацювати, оцінювати власні результати та бачити себе активним суб'єктом пізнавального процесу.

Діти молодшого шкільного віку (приблизно 6–10 років) характеризуються низкою специфічних психофізіологічних та соціально-поведінкових особливостей, які необхідно враховувати в процесі навчання, виховання та формування творчих здібностей. Цей віковий період є критичним для становлення багатьох когнітивних, емоційних та соціальних компонентів розвитку особистості.

З огляду на високу рухливість і потребу в зміні діяльності, ефективна організація навчального процесу повинна передбачати динамічні форми занять, використання активних методів, зокрема ігор, фізкультхвилинок, творчих завдань тощо. Дрібна моторика активно формується, однак ще недостатньо розвинена для тривалих графічних або письмових навантажень, що вимагає дозованого підходу до виконання таких завдань [28].

Попри загальну активність, діти цього віку швидко втомлюються, особливо під час одноманітної або сидячої роботи, що знижує рівень концентрації уваги. Мислення залишається переважно наочно-образним і конкретним, а здатність до абстрагування лише починає формуватися. Успішне навчання в цьому віці значною мірою залежить від використання наочності, практичних прикладів та сенсорно доступних засобів.

У дітей зберігається тенденція до егоцентричного сприймання світу, однак поступово формується здатність до прийняття іншої точки зору, що сприяє розвитку емпатії та соціальної взаємодії. Уява залишається надзвичайно активною, що створює сприятливі умови для розвитку фантазії, креативності та творчих проявів. Мимовільна пам'ять домінує над довільною, тому діти краще запам'ятовують емоційно забарвлену, цікаву та практично значущу інформацію [32].

Соціальна сфера також зазнає істотних змін: діти ще тісно прив'язані до батьків, однак починають активно будувати взаємини з однолітками, включаються в колективну діяльність, засвоюють правила співіснування у соціумі та орієнтуються на схвалення значущих дорослих. Формуються перші уявлення про морально-етичні норми, добро, зло і справедливість, здебільшого на основі дорослого зразка.

Мотивація до навчання носить переважно зовнішній характер: діти прагнуть отримати похвалу, високу оцінку, визнання з боку вчителя або батьків. Внутрішня мотивація тільки починає формуватися, тому велике значення має створення позитивного емоційного тла навчання. В цьому контексті особливої актуальності набуває використання ігрових методів та елементів – вони слугують потужним засобом активізації пізнавальної діяльності й формування інтересу до навчання.

Урахування зазначених вікових особливостей дозволяє педагогам більш ефективно організовувати освітній процес, створювати умови для гармонійного розвитку дитини, у тому числі – розвитку її творчих

здібностей як важливого компонента сучасної особистості молодшого школяра [38, с. 2].

Ці особливості унаочнені на схемі 1.4.

Схема 1.4.

Особливості розвитку дітей молодшого шкільного віку

Початок систематичного шкільного навчання припадає на період так званої другої вікової (фізіологічної) кризи, яка зазвичай спостерігається у віці близько 6–7 років. У цей час в організмі дитини відбуваються глибокі зміни на рівні соматичного та психофізіологічного розвитку. Зокрема, спостерігається активне фізичне зростання, функціональна перебудова вегетативної нервової системи, що супроводжується нестабільністю емоційних реакцій, зростанням втомлюваності, підвищеною збудливістю або навпаки – гальмівними станами. Такі зміни вимагають від дитини значного мобілізаційного ресурсу, як енергетичного, так і психологічного, що підвищує навантаження на нервову систему [53, с. 96].

Крім біологічних змін, у цей період істотно трансформується соціальне становище дитини: вона вступає до нового соціального простору – шкільного середовища, в якому домінують нові вимоги, норми поведінки,

способи взаємодії. Відбувається зсув у структурі мотивації: ігрова діяльність втрачає позицію провідної, поступаючись місцем навчальній, яка вимагає довільності, самоконтролю, вольових зусиль та орієнтації на результат. Формуються нові типи взаємин – передусім у системі «учень – учитель» і «учень – учні», де важливого значення набуває соціальна адаптація, емоційна чутливість, здатність до співпереживання та включення в колективну діяльність.

Особливої уваги в цей період заслуговує емоційна сфера дитини. Позитивне емоційне ставлення до школи, вчителя та самого процесу навчання є критично важливим для формування стійкої мотивації до пізнавальної діяльності. Емоційне благополуччя, створення ситуації успіху, підтримка з боку значущих дорослих, врахування індивідуальних темпів адаптації сприяють ефективному включенню молодших школярів у навчальну діяльність та забезпечують умови для розвитку їхніх творчих здібностей.

Таким чином, успішне подолання адаптаційного періоду у початковій школі залежить не лише від біологічної зрілості дитини, але й від педагогічної чутливості та індивідуального підходу вчителя, який здатен створити психологічно комфортне та розвивальне середовище, зорієнтоване на особистість дитини, її потреби, інтереси та потенціал [57, с. 65].

Молодший шкільний вік є надзвичайно сприятливим періодом для розвитку *творчих здібностей*, оскільки саме в цей час активно формуються передумови для творчої діяльності, як на рівні мислення, так і поведінкових проявів. Діти цієї вікової категорії вже здатні створювати нові *образи, конструкції, малюнки*, які вирізняються гнучкістю мислення, оригінальністю та різноплановістю. Вони демонструють високий рівень уяви, здатність до самостійного мислення, експериментування та нестандартного підходу до вирішення проблем.

У цьому віці в дітей зростає прагнення до соціального визнання та дорослішання, що проявляється у бажанні виконувати значущі ролі в

суспільстві, зокрема у статусі школяра. Учні початкової школи прагнуть долучатися до навчального процесу не лише як до джерела знань, а як до важливої соціальної діяльності, в якій вони можуть проявити себе, свої здібності, довести власну компетентність. Для них характерні висока пізнавальна активність, допитливість, ініціативність, винахідливість, що нерозривно пов'язано з вольовою регуляцією поведінки – вмінням долати труднощі, досягати поставлених цілей, працювати над удосконаленням результату.

Особливістю молодшого шкільного віку є збереження *ігрової мотивації*, навіть за умови переходу до навчальної діяльності як провідної. Ігрова діяльність залишається важливим каналом пізнання світу, а також формою реалізації творчих імпульсів дитини. З огляду на це, навчання на цьому етапі доцільно організовувати з використанням ігрових технологій, елементів творчих завдань, візуальних стимулів (моделей, схем, макетів), що стимулюють уяву та фантазію [60, с. 12].

Психологи акцентують увагу на необхідності педагогічної підтримки цього процесу шляхом застосування *наочних, логіко-сміслових засобів*, які сприяють формуванню у дітей внутрішнього плану дій і розвитку креативного потенціалу.

Крім того, для цього віку характерні важливі новоутворення в пізнавальній сфері: діти починають оволодівати такими процесами, як *аналіз, планування, самоконтроль та рефлексія*. Це сприяє розвитку операційного мислення, що є підґрунтям для формування творчих здібностей. Також молодші школярі поступово накопичують практичний досвід, що дозволяє їм краще орієнтуватися у власних можливостях і впевнено ставити перед собою нові цілі.

Таким чином, *творчий розвиток* дитини в молодшому шкільному віці є результатом взаємодії її внутрішніх ресурсів (уяви, емоційної чуйності, допитливості) та зовнішніх умов (сприятливого педагогічного середовища, підтримки дорослих, доступу до різних видів творчої діяльності). Саме тому

вчитель має відігравати роль фасилітатора творчості – створювати умови, у яких дитина буде сміливо мислити, експериментувати, відкривати себе і світ.

Молодший шкільний вік є сенситивним періодом для розвитку уяви, оскільки в цей час діяльність дитини набуває більшої усвідомленості, цілеспрямованості та внутрішньої мотивації. Саме уява починає активно включатися у процес планування дій, моделювання майбутніх результатів та прогнозування наслідків. У цьому віці школярі переходять від імпульсивного реагування до продуманих рішень, у яких важливу роль відіграє творче бачення ситуації та здатність уявляти альтернативні варіанти її розвитку.

Особливою формою уяви є мрія, яка має аксіологічний характер, оскільки орієнтована на особистісно значущі перспективи – життєві, професійні, соціальні. Вона виступає внутрішнім стимулом до саморозвитку, цілепокладання та активної діяльності, що спрямована на реалізацію задумів. Мрія допомагає дитині не лише формулювати власні бажання, а й будувати плани, організовувати свою поведінку відповідно до довгострокових цілей, долати труднощі на шляху до їх досягнення.

Ще однією проявленою формою уяви є фантазія, яка виявляється в умінні створювати нереальні, але логічно узгоджені образи. У молодших школярів фантазія часто знаходить відображення в сюжетах ігор, створенні казкових персонажів, вигаданих світів, а також у зацікавленні науковою фантастикою. Саме ці образи, хоча й можуть не мати реального втілення, формують важливу основу для подальшого розвитку наукового мислення, інженерної уяви та креативного підходу до розв'язання проблем.

Сучасні дослідження у сфері психології та педагогіки підтверджують думку, що творчість – це не вроджена якість, а така, що піддається розвитку за умови створення сприятливого освітнього середовища. Педагоги мають спрямовувати свої зусилля на формування в учнів здатності до образного та нестандартного мислення, сприяти розвитку емоційної чутливості, вміння

співпереживати, усвідомлювати свої почуття та виражати їх у творчій діяльності [67, с.112].

Творчо мисляча дитина має бути готовою до ризику, до прийняття відповідальності за власні рішення, а також здатною протистояти шаблонному мисленню. Саме тому завданням сучасного педагога є не лише навчити дитину відтворювати знання, а й творити – тобто: дивуватися й бачити звичне по-новому; спостерігати, чути, відчувати, розвиваючи сенсорну чутливість; фантазувати й поєднувати непоєднане, створюючи нові сенси та образи; планувати, проектувати й втілювати творчі задуми.

Таким чином, уява в молодшому шкільному віці є не лише основою гри чи казкових уявлень, а потужним інструментом розвитку творчого потенціалу дитини, що забезпечує передумови для її гармонійного особистісного й інтелектуального зростання [66].

Творчі завдання, з якими стикаються молодші школярі, охоплюють широкий спектр – від простих логічних вправ, загадок та головоломок до проєктів, що вимагають створення нових моделей об'єктів, механізмів або інноваційних рішень у знайомих ситуаціях. Незалежно від рівня складності, усі ці завдання сприяють розвитку творчого мислення, навчають дітей бачити проблему з різних точок зору, генерувати оригінальні ідеї та втілювати їх у реальність. Виконання таких завдань вимагає залучення широкого спектру пізнавальних процесів – спостережливості, логічного аналізу, здатності до порівняння, синтезу, абстрагування, виявлення закономірностей і побудови нових зв'язків. Усе це формує підґрунтя для розвитку творчих можливостей дитини як активного суб'єкта навчальної діяльності [69, с. 534].

Молодший шкільний вік – це особливий, чутливий період для розвитку творчого потенціалу особистості. Саме в цей час відбувається формування пізнавальної мотивації, становлення основ культури мислення та закладаються передумови до самостійного й нестандартного бачення світу. Освітнє середовище початкової школи, насичене ігровими,

дослідницькими та інтегрованими методами навчання, є ідеальним для розвитку уяви, фантазії та гнучкого мислення, які становлять ядро творчих здібностей. Оскільки провідною діяльністю у цьому віці стає навчання, важливо зробити його зміст не лише пізнавальним, а й креативно спрямованим – з акцентом на відкритість до новизни, самовираження та варіативність мислення [76].

Загалом, творчі здібності – це індивідуальні психологічні властивості, що дають змогу людині продукувати нові, неординарні ідеї, продукти чи дії, які мають соціальну або особистісну цінність. Вони включають низку когнітивних, емоційних, мотиваційних та соціальних компонентів, що у своїй сукупності забезпечують здатність до:

- дивергентного мислення (уміння продукувати різноманітні варіанти вирішення проблеми);
- нестандартного підходу до задач;
- творчої комбінації вже відомих знань у нових контекстах;
- інтуїтивного передбачення;
- гнучкості та відкритості до нового досвіду.

Розуміння *творчих здібностей* залежить від наукової парадигми, в межах якої вони досліджуються:

Психологічний підхід: розглядає творчість як сукупність індивідуальних якостей, що забезпечують здатність до уяви, самовираження, емоційного резонансу та нестандартного мислення.

Когнітивний підхід: акцентує на здатності оперувати знаннями інноваційно, шляхом трансформації й адаптації інформації до нових умов.

Педагогічний підхід: підкреслює роль навчального середовища, методів, підходів та особистості вчителя у формуванні творчого потенціалу учня.

Соціальний підхід: аналізує творчість як результат взаємодії в соціумі, де ідеї генеруються в процесі співпраці, обміну думками та спільного пошуку.

Культурологічний і системний підхід: зокрема в концепції М. Чіксентмігаї, творчість розглядається як взаємодія трьох складників – індивіда, домену (галузі знань, культури) та поля (спільноти, яка оцінює новизну).

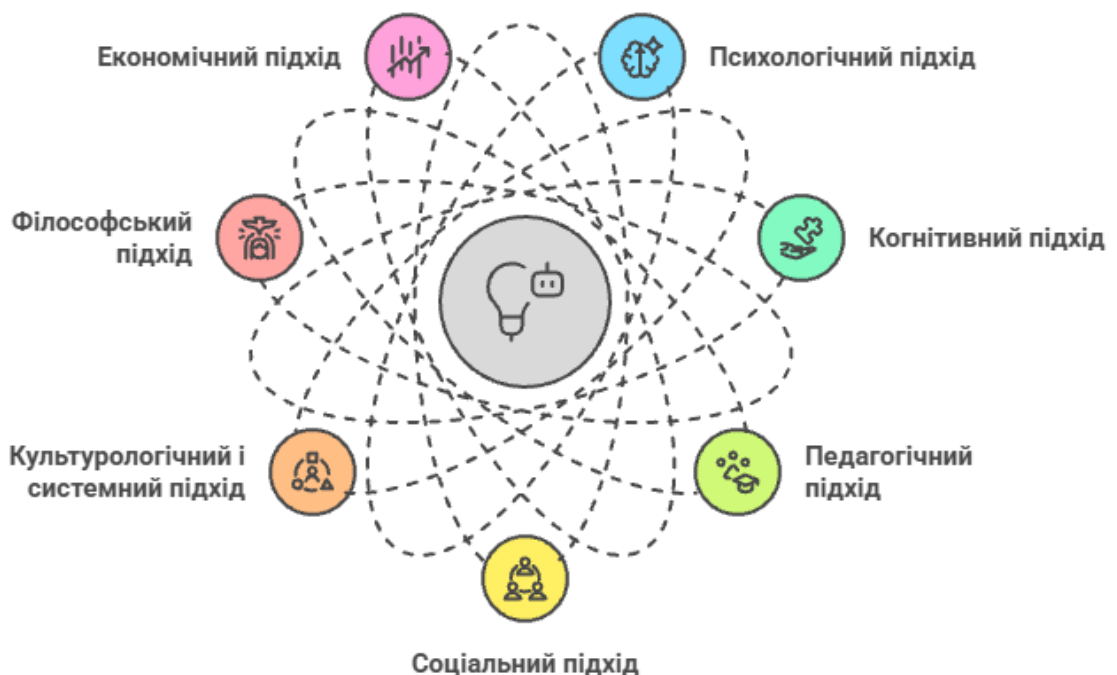
Філософський підхід: трактує творчі здібності як вищий прояв духовної сутності людини, її прагнення до самореалізації через створення культурно значущих продуктів.

Економічний підхід: визначає творчість як ресурс для інноваційного розвитку, що лежить в основі конкурентоспроможності суспільства, бізнесу, технологій [78].

Ці підходи унаочнені на схемі 1.5.

Схема 1.5.

Різні підходи до вивчення творчих здібностей учнів початкової школи

Таким чином, розвиток творчих здібностей молодших школярів є багатовимірним процесом, що потребує системного підходу з боку педагогів, підтримки з боку родини та створення сприятливого освітнього середовища, яке не лише навчає, а й надихає, дає можливість помилятися, експериментувати й відкривати нове.

Розвиток творчих здібностей у молодших школярів є вагомою складовою їхнього загального інтелектуального, емоційного та особистісного зростання. Саме в цьому віці відзначається підвищена чутливість до нових знань, вражень і досвіду, що обумовлено високою нейропсихологічною пластичністю, активним розвитком когнітивної сфери, а також зростанням емоційної чутливості. Молодші школярі демонструють природну відкритість до навколишнього світу, прагнення до самовираження й активне пізнавальне ставлення до дійсності. Це створює оптимальні умови для формування творчого потенціалу та розвитку креативних якостей особистості [65].

У цьому віковому періоді активно формуються базові пізнавальні процеси – увага, уява, мислення, пам'ять, що слугують основою для творчої діяльності. Особливо інтенсивно розвивається уява, яка стає засобом створення нових образів, ідей, нестандартних рішень. Також удосконалюються асоціативні механізми мислення, що дає змогу дітям вільно поєднувати різні знання, формуючи оригінальні підходи до вирішення поставлених завдань. На думку дослідників, розвиток творчих здібностей тісно пов'язаний із формуванням ініціативності, допитливості, гнучкості мислення, самостійності в діяльності, а також з умінням долати труднощі [86; 87].

Успішна реалізація творчого потенціалу дитини потребує створення емоційно комфортного середовища, що сприяє свободі самовираження, заохочує до експериментування й підтримує інтерес до навчання. Молодші школярі активно шукають можливості для творчого самоздійснення, що проявляється у здатності швидко генерувати ідеї, проявляти фантазію, адаптуватися до нових обставин, обирати альтернативні стратегії діяльності. За сприятливих умов у дітей формується впевненість у своїх силах, здатність до рефлексії, цілеспрямованість і мотивація до пізнання.

Згідно з сучасними психолого-педагогічними підходами, важливим чинником розвитку творчих здібностей є організація навчального процесу,

який має бути наповнений змістом, що викликає інтерес, стимулює пізнавальну активність і дозволяє вільно маніпулювати інформацією. Однією з ефективних освітніх стратегій у цьому напрямі є *інтегроване навчання*, яке передбачає поєднання змісту з різних галузей знань, стимулює міждисциплінарне мислення та розширює можливості для творчого застосування набутих знань. У такому навчанні значна увага приділяється розвитку уяви, оригінальності мислення, вмінню бачити нові зв'язки між предметами та явищами, а також здатності створювати нові продукти діяльності [68, с.147].

Творчі здібності в цьому віці тісно пов'язані з емоційною сферою дитини, зокрема здатністю до емпатії, переживання краси, прагнення до гармонії. Ці емоційні характеристики є потужним стимулом до творчості та самовираження. Тому в освітньому процесі необхідно враховувати не лише когнітивні, а й емоційно-мотиваційні компоненти особистості.

Особливої актуальності набувають *інноваційні методи навчання* – ігрові технології, проєктна діяльність, інтерактивні методи, STEAM-підходи, методи розвитку критичного та дивергентного мислення. Такі методи забезпечують активну участь дитини у процесі навчання, пробуджують інтерес і сприяють реалізації креативного потенціалу. Наприклад, ігрові методики розвивають уяву та символічне мислення, а проєктна діяльність – здатність до самостійного вирішення завдань, планування, аналізу й презентації результатів. Інтегроване навчання, що передбачає творче опрацювання навчального матеріалу в контексті різних предметів, дає змогу учням краще усвідомлювати міжпредметні зв'язки й розвивати цілісне мислення [16, с. 134].

Таким чином, молодший шкільний вік є критичним етапом для становлення творчих здібностей. Розвиток креативності потребує комплексного підходу, що включає психолого-педагогічну підтримку, створення розвивального середовища, цілеспрямоване використання інноваційних методик навчання, а також активну участь дитини в

освітньому процесі. Теоретичне осмислення та практичне впровадження інтегрованого навчання як засобу формування творчого потенціалу дозволяє не лише гармонізувати інтелектуальний та емоційний розвиток школярів, а й формувати особистість, здатну до самостійного мислення, новаторських ідей та нестандартних рішень у сучасному світі.

Таким чином, розвиток творчих здібностей у дітей молодшого шкільного віку є складним багатовимірним процесом, що вимагає поєднання психологічної підтримки, диференційованого підходу, інноваційних методів навчання та сприятливого емоційного клімату. Усвідомлення психолого-педагогічних особливостей цього процесу дозволяє ефективніше проектувати освітню діяльність, спрямовану на розвиток креативності молодших школярів.

1.3. Інтегроване навчання як чинник розвитку творчих здібностей учнів початкової школи

Одним із пріоритетних напрямів удосконалення сучасного освітнього процесу в початковій школі є *впровадження інтегрованого навчання*, яке виступає ефективним засобом реалізації цілісного підходу до формування особистості молодшого школяра. *Інтеграція* змісту різних навчальних дисциплін сприяє не лише підвищенню пізнавального інтересу учнів, а й формуванню життєво важливих компетентностей, зокрема – креативного мислення, здатності до міжпредметного узагальнення, ініціативності та гнучкості у розв'язанні навчально-практичних задач. Застосування інтегрованого підходу в освітньому процесі обумовлене трансформаціями в суспільстві, які висувають нові вимоги до шкільної освіти: необхідність підготовки учнів до життя в умовах стрімкого розвитку науки, технологій, інформаційного середовища та глобалізації [29, с.132].

Сучасний стан розвитку наукового знання характеризується *міждисциплінарністю, синтетичністю, прагненням до комплексного осмислення* складних явищ і процесів. Виникнення суміжних наук (таких як

біофізика, фізична хімія, екологія тощо), що базуються на поєднанні методів та інструментів з різних галузей, свідчить про те, що інноваційні відкриття та значущі наукові результати часто досягаються саме на стику різних наукових дисциплін. Освітній процес, як відображення сучасних тенденцій розвитку науки, також повинен спрямовуватись на формування в учнів здатності бачити взаємозв'язки між предметами, аналізувати інформацію з різних джерел та створювати нові, нестандартні рішення – тобто проявляти творчі здібності.

У цьому контексті *інтегроване навчання* у початковій школі розглядається не лише як дидактичний підхід, а як дієвий чинник розвитку творчого потенціалу молодших школярів. Завдяки можливості залучення учнів до різних видів діяльності: *пошукової, дослідницької, художньо-естетичної, проектної* – створюються умови для вільного самовираження, самореалізації та розвитку індивідуальної креативності. Таким чином, інтегроване навчання відповідає актуальним потребам освітнього простору і водночас сприяє всебічному розвитку творчої особистості дитини [36].

Інтегроване навчання в умовах Нової української школи розглядається як важливий чинник розвитку *творчих здібностей* учнів початкової школи, оскільки воно забезпечує цілісне сприйняття знань, сприяє формуванню міжпредметних зв'язків та активізує пізнавальну діяльність школярів. Завдяки інтеграції змісту різних навчальних дисциплін учні отримують можливість бачити об'єкти, явища та процеси в ширшому контексті, що, у свою чергу, стимулює розвиток образного, асоціативного й критичного мислення. В умовах інтегрованого підходу змінюється й роль учителя – з передавача знань він перетворюється на фасилітатора, який створює сприятливі умови для прояву ініціативності, уяви, нестандартного бачення проблем та пошуку нестандартних рішень. Особливо ефективною є реалізація інтегрованого навчання у формі проектної діяльності, дослідницьких завдань, тематичних тижнів, STEM-уроків, що дає змогу не лише поглиблювати знання, а й розвивати креативність, самостійність,

уміння працювати в команді. Таким чином, інтегроване навчання не лише відповідає сучасним освітнім запитам, а й є потужним засобом розвитку творчого потенціалу молодших школярів [4, с.14].

На думку О. Савченко, інтеграція змісту освіти є важливим засобом реалізації особистісно орієнтованого підходу, що дозволяє враховувати індивідуальні інтереси, нахили та потреби учнів [74]. У свою чергу, Т. Руда розглядає інтегроване навчання як засіб формування креативності через створення навчальних ситуацій, що потребують нестандартного мислення, перенесення знань у нові контексти, пошуку оригінальних рішень [71].

Особливої уваги заслуговує застосування міжпредметних зв'язків, які стимулюють образне мислення, асоціативність, здатність бачити проблему в цілому, а не лише в межах окремої дисципліни. За словами Л. Калініної, інтегровані уроки мають стимулювати «вихід дитини за межі шаблонного сприймання», що є основою розвитку творчості [37, с.5].

Ідея інтегрованого навчання вперше була сформульована американським філософом, психологом і педагогом Дж. Дьюї, який вважав, що навчальний процес має бути максимально наближеним до реального життя дитини та орієнтованим на її практичну діяльність. Учений наголошував на доцільності об'єднання змісту навчальних дисциплін навколо життєвих ситуацій, що сприяє формуванню цілісного уявлення про навколишній світ. Починаючи з 20-х років ХХ століття, концепція інтегрованого навчання почала знаходити відображення в педагогічній практиці радянської школи, зокрема через спроби впровадження комплексного підходу до побудови навчального матеріалу, об'єднання знань з різних галузей та орієнтацію на міжпредметні зв'язки. Такий підхід розглядався як засіб підвищення мотивації до навчання, розвитку пізнавальної активності учнів і формування системного мислення [7].

На сучасному етапі розвитку освіти перед початковою школою постають нові завдання, що виходять за межі традиційного засвоєння знань. Школа має не лише передавати учням інформацію з різних галузей науки, а

й формувати здатність критично мислити, самостійно здобувати знання, аналізувати, відбирати релевантну інформацію та застосовувати її у нових, практично орієнтованих ситуаціях. Особливої актуальності в цьому контексті набуває *інтегроване навчання*, яке спрямоване на розвиток універсальних навчальних дій, пізнавальної активності, творчого потенціалу та здатності до міждисциплінарної взаємодії [72, с.50].

Особливо важливо, що інтегроване навчання дозволяє вийти за межі вузькоспеціалізованого предметного підходу, формуючи у дітей цілісне сприйняття світу. Це, у свою чергу, розширює рамки освітнього простору, «розсуваючи стіни класу» та наближаючи навчальний процес до життєвих реалій. У центрі сучасної педагогічної взаємодії має стояти не лише опанування предметного змісту, а й розвиток особистості учня, його вміння діяти в складних ситуаціях, приймати рішення, адаптуватися до змін і реалізовувати себе в різних сферах життєдіяльності [5, с.38].

Незважаючи на це, у педагогічній практиці досі спостерігається розрив між задекларованими цілями освіти та реальними підходами до навчання. Часто вчителі зосереджуються переважно на передачі знань зі свого предмета, ігноруючи важливість формування життєвих навичок і творчого мислення. Проте практика переконливо свідчить: учні, які не демонструють особливих успіхів у традиційному навчанні, часто виявляють високий рівень креативності та адаптивності, коли стикаються з практичними завданнями, що потребують нестандартного підходу. Саме такі ситуації й створює інтегроване навчання, виступаючи важливим педагогічним інструментом розвитку творчих здібностей молодших школярів.

У сучасній освіті відсутній єдиний погляд на те, які саме знання та вміння є найбільш значущими для майбутнього професійного становлення особистості. У контексті початкової школи це питання набуває особливої актуальності, оскільки саме в цей період закладаються основи не лише пізнавальної діяльності, а й креативного потенціалу дитини. Одним із

ефективних способів гармонізації освітнього процесу, оновлення його змісту й забезпечення розвитку творчих здібностей молодших школярів є впровадження інтегрованого навчання.

Дамо декілька визначень поняттю *інтегроване навчання*. За визначенням вчених це:

– це організація освітнього процесу, в якому поєднуються знання, уміння й навички з різних предметів у єдину систему з метою формування цілісного світогляду учня та розвитку його компетентностей [51];

– це педагогічна технологія, що передбачає взаємозв'язок та поєднання змісту різних навчальних дисциплін для забезпечення глибшого розуміння навчального матеріалу і формування міжпредметних компетенцій [73];

– процес організації навчальної діяльності, спрямований на поєднання навчального матеріалу з різних галузей знань з метою формування цілісної системи знань та умінь у школярів [83].

У нашому дослідженні на основі аналізу науково-методичних джерел *інтегроване навчання* визначаємо як організований педагогічний процес, у якому цілісно поєднуються знання, уміння та навички з різних навчальних дисциплін, що забезпечує формування у учнів системного, міжпредметного світогляду, розвиток пізнавальних та професійно значущих компетентностей, а також сприяє глибшому засвоєнню навчального матеріалу та розвитку творчого мислення.

Як бачимо з різних наукових джерел інтегроване навчання це не просто поєднання змісту кількох навчальних дисциплін в одному уроці, а складна система, що передбачає взаємопов'язану діяльність на рівні цілей, методів, форм і засобів навчання.

Особливої ваги інтеграція набуває в умовах активного впровадження новітніх освітніх технологій, зокрема цифрових, які відкривають нові можливості для візуалізації знань, організації дослідницької діяльності та розвитку творчого мислення. Як зазначає канадська дослідниця Бренда Дік,

інноваційні технології не повинні сприйматися вчителями як додаткове навантаження, а як ефективний інструмент, що сприяє зручнішому й результативнішому засвоєнню навчального матеріалу. Саме через інтеграцію знань, технологій та методик навчання педагог отримує можливість вийти за межі шаблонних підходів і створити умови для розкриття творчого потенціалу кожного учня [90, с.196].

Питання інтеграції знань детально розглянуті в наукових працях таких дослідників, як А. Бабенко, Н. Білоконна, О. Лисевич, М. Вульчин, З. Пикулицька, Ю. Деркач, В. Желанова, М. Іванчук, М. Олійник, О. Коханко, Н. Міщенко, Н. Мурзін, Т. Підгорна, І. Твердохліб, Т. Руда, О. Савченко, Г. Столяр, Т. Тесленко, І. Тимофєєва, А. Дядечко, К. Трихліб, В. Химинець, М. Шоловій та інші.

У процесі інтеграції навчальних предметів враховуються такі положення дидактичної теорії, як:

- інтеграція розглядається як спосіб організації навчання, спрямований на підвищення ефективності засвоєння навчального матеріалу, оптимізацію шляхів досягнення освітніх цілей та застосування здобутих знань у практичній діяльності;

- мета інтеграції полягає в узгодженні дій усіх суб'єктів освітнього процесу, змісту та термінів їхньої діяльності з метою забезпечення реалізації навчальних завдань;

- основними завданнями інтеграції є визначення напрямів діяльності учасників освітнього процесу з урахуванням їхнього потенціалу, формулювання очікуваних результатів, розподіл ресурсів для досягнення цілей, розробка критеріїв і показників оцінювання, а також усунення суперечностей і дублювання при вивченні однакових понять у межах різних навчальних дисциплін [63, с.133].

Сучасне суспільство ставить перед особистістю необхідність приймати обґрунтовані рішення в різноманітних життєвих ситуаціях і застосовувати здобуті в школі знання та вміння в практичній діяльності.

Якість знань визначається не лише їх обсягом, а й здатністю учня ефективно їх використовувати. У зв'язку з цим інтегроване навчання має на меті реалізацію низки ключових завдань:

Формування системного підходу до знань. На уроках різних навчальних дисциплін учні отримують багатокomпонентну інформацію про об'єкти вивчення. Завдяки взаємодії цих знань формується здатність виділяти загальне та індивідуальне, здійснювати аналіз і синтез, розвивати як конкретне, так і абстрактне мислення. Це забезпечує усвідомлене й цілісне уявлення про явища та процеси, що вивчаються. Завдання інтегрованого навчання полягає у формуванні наукової картини світу як цілісної системи, а не просто сукупності ізольованих знань [33, с. 254].

Розвиток педагогічної співпраці. Плануючи інтегрований урок, учитель повинен враховувати вертикальні (міжкласові) зв'язки навчального матеріалу, визначати адресатів дидактичних впливів, а також горизонтальні зв'язки – налагоджувати співпрацю з іншими вчителями задля реалізації міжпредметних завдань [81, с.275].

Формування уявлення про взаємозв'язок навчальних предметів і цілісність світу. Інтегровані уроки сприяють розвитку цілісного бачення дійсності, допомагають упорядковувати знання, вміння й навички, які учні отримали раніше. Часто навіть за умов ґрунтовних знань учні не можуть встановити змістовні та логічні зв'язки між навчальними дисциплінами. Подолання предметної ізоляції вимагає вміння мислити комплексно, аналізувати та синтезувати поняття.

Стимулювання здатності здобувати знання з різних джерел. Інтегрований урок орієнтований не лише на перевірку засвоєних знань, а й на розвиток мислення, креативності та самостійності учнів, зокрема старших.

Формування практичної спрямованості здобутих знань. Інтегровані форми навчання дають змогу перевірити рівень знань учнів у нестандартних

умовах, забезпечуючи об'єктивність оцінювання та створюючи умови для самостійного подолання труднощів у навчанні.

Розвиток професійно значущих компетентностей на основі міжпредметних зв'язків. Вдосконалення навчального процесу з метою формування у старшокласників компетентностей, що мають значення для майбутньої професійної діяльності, має здійснюватися з урахуванням індивідуальних особливостей, соціально-психологічного типу особистості та професійних інтересів. Це дозволяє диференціювати навчальний процес і підвищити зацікавленість у здобутті знань [88].

Активізація навчального процесу та візуалізація міждисциплінарних зв'язків. На ефективність навчання впливає не лише зміст, а й форма подання матеріалу. Яскрава, інтерактивна та наочна форма викладу сприяє зростанню пізнавальної активності учнів і підвищенню їх зацікавленості у навчанні.

У початковій школі інтеграція часто використовується як засіб продемонструвати єдність і взаємопроникнення знань з різних галузей, а в старших класах – один предмет може відігравати домінуючу роль, використовуючи інші як засіб для розв'язання поставлених завдань. Така побудова навчального процесу розвиває в учнів уміння аргументувати, аналізувати, дискутувати, що є проявом сформованої інтелектуальної культури [13, с.76].

Оскільки *інтегроване навчання* як педагогічний підхід передбачає цілісне поєднання знань, умінь і навичок із різних навчальних дисциплін з метою формування системного мислення і міжпредметних компетентностей у учнів, то на практиці реалізація цього підходу найчастіше здійснюється через організацію *інтегрованих уроків* – спеціально спланованих занять, які спрямовані на поєднання змісту кількох предметів у єдиному навчальному процесі. Саме інтегровані уроки забезпечують безпосередню взаємодію різних галузей знань, сприяють активному залученню учнів, розвитку їх творчих і аналітичних здібностей, а також допомагають краще засвоювати

навчальний матеріал у зв'язку з його практичною значущістю та міждисциплінарним характером.

Зміст інтегрованих уроків орієнтований на формування цілісного бачення світу, розвиток міжпредметного мислення, здатності до аналізу, узагальнення, синтезу знань, а також на стимулювання інтелектуальної ініціативи та творчості. Бінарні та міжпредметні заняття доцільно організовувати у випадках, коли для повного розуміння певного процесу чи явища необхідні знання з кількох галузей, що в свою чергу створює умови для глибшого занурення учнів у навчальну ситуацію та забезпечує ефективніше опанування матеріалу.

Залучення учнів до дослідницької, експериментальної та пошукової діяльності сприяє формуванню цілісного наукового світогляду, критичного мислення, а також готує їх до самостійного прийняття рішень. Успішність інтегрованого навчання значною мірою залежить від професіоналізму педагога, його творчого підходу до створення уроку, вміння зацікавити й активізувати учнів. Адже урок, позбавлений емоційного й інтелектуального наповнення, стає шаблонним і неефективним [1, с. 9].

Інтегрований урок – це не лише поєднання навчальних предметів, а й синтез різноманітних форм, методів і прийомів, які сприяють розвитку пізнавальної активності, мовленнєвих навичок, пам'яті, творчості. На таких уроках учні виступають як активні учасники навчального процесу – дискутують, ставлять запитання, генерують ідеї, шукають нестандартні рішення [6, с.95].

У сучасній педагогіці інтегроване навчання розглядається як важливий напрям оновлення змісту освіти та підвищення її ефективності. З точки зору професійної діяльності вчителя, інтеграція знань із різних предметів і сучасних освітніх технологій відкриває нові перспективи для побудови змістовно насиченого та інноваційного навчального процесу. Така інтеграція може проявлятися у створенні нових міжпредметних курсів, авторських навчальних програм, спеціальних блоків або циклів занять, які

охоплюють суміжні теми з кількох дисциплін. Застосування таких підходів дозволяє зберігати предметну автономність, водночас об'єднуючи їх зміст для досягнення спільних навчальних цілей.

Інтегровані уроки сприяють формуванню в учнів цілісної, науково обґрунтованої картини світу, яка не є просто сукупністю знань із різних предметів, а результатом їх осмисленого взаємозв'язку та узгодження. Це дозволяє учням не лише краще засвоювати навчальний матеріал, а й формувати важливі когнітивні навички: порівняння, аналіз, синтез, узагальнення, абстрагування, що є невід'ємними складниками творчого мислення [17].

У початковій школі, де закладаються основи системного сприйняття світу, інтегроване навчання виступає потужним чинником розвитку творчих здібностей. Завдяки поєднанню різних видів діяльності, методів і технологій учні отримують змогу вільно мислити, шукати нестандартні рішення, самостійно формулювати запитання й знаходити відповіді. Практична спрямованість інтегрованих уроків дозволяє школярам бачити реальне застосування знань, що, у свою чергу, підвищує мотивацію до навчання та стимулює креативність.

Таким чином, інтегроване навчання в початковій школі не лише оновлює освітній зміст, а й сприяє розвитку інтелектуального, емоційного та творчого потенціалу учнів, формує готовність до самостійного пізнання та взаємодії зі складним, багатогранним світом [21].

Інтегровані уроки виступають однією з ефективних форм організації навчального процесу в сучасній початковій школі, оскільки передбачають систематизацію, узагальнення та поглиблення знань шляхом синтезу змісту різних навчальних дисциплін. У результаті міжпредметної інтеграції виникає нова якість навчального матеріалу, що забезпечує формування цілісного світогляду учнів, їхню здатність бачити зв'язки між явищами та процесами навколишнього світу. Основною метою інтегрованого уроку є формування всебічного, глибокого й цілісного уявлення про об'єкт

вивчення, що відображає реальні міжпредметні зв'язки та сприяє осмисленню навчального матеріалу.

До провідних характеристик інтегрованого уроку належать синтетичність, універсальність і цілісність. Такий тип заняття дозволяє учням не лише зрозуміти зміст окремих тем і розділів, але й усвідомити загальні закономірності й логіку побудови навчального курсу. Залучення учнів до активного пізнавального процесу створює умови для виявлення й розвитку їхніх творчих здібностей [10].

Психологічна перевага інтегрованих уроків полягає у створенні емоційно позитивного навчального середовища, що сприяє зниженню тривожності та невпевненості, пробудженню інтересу до навчання, формуванню внутрішньої мотивації. Завдяки включенню елементів пошукової, дослідницької, ігрової та проєктної діяльності, інтегроване навчання стимулює розвиток таких компонентів творчих здібностей, як уява, нестандартне мислення, креативність, здатність до генерування нових ідей і вирішення проблемних ситуацій. Таким чином, інтегровані уроки виступають ефективним педагогічним засобом формування творчої особистості молодшого школяра.

Інтегроване навчання передбачає використання міжпредметних зв'язків, проведення бінарних і комплексних занять, що створюють умови для реалізації творчого потенціалу учнів, обговорення глобальних питань науки, техніки, екології, культури. Такі уроки часто мають імпровізаційний характер, стимулюють логічне мислення, креативність, уміння мислити нестандартно [35].

Як стверджують канадські дослідники, інтеграція знань особливо ефективна для розвитку навичок критичного мислення учнів. Вона сприяє переходу від простого відтворення інформації до її творчого осмислення та генерації нових ідей. Саме тому інтегровані форми навчання є надзвичайно результативними в умовах підготовки до завдань підвищеної складності.

Під час створення інтегрованих уроків педагоги мають враховувати широкий спектр педагогічних підходів – особистісно орієнтований, розвивальний, проблемний, системний, компетентнісний. При цьому важливими залишаються базові педагогічні принципи: гуманізм, науковість, системність, аналітичність, практична спрямованість, конкретність, динамічність, послідовність та орієнтація на результат.

Проведення інтегрованих уроків у початковій школі створює умови для формування різнобічно розвиненої особистості, підвищення мотивації до навчання та активізації внутрішніх резервів дитини. Завдяки об'єднанню знань з кількох предметів навколо спільної теми або проблеми учні отримують змогу бачити міжпредметні зв'язки, встановлювати причинно-наслідкові залежності та розглядати навчальний матеріал у контексті реального життя. Саме це забезпечує формування вміння використовувати набуті знання на практиці, генерувати нові ідеї, пропонувати нестандартні рішення – тобто реалізовувати творчі здібності [43, с.153].

Інтегровані уроки виступають практичною реалізацією принципів інтегрованого навчання, забезпечуючи їх послідовне втілення в освітньому процесі. Зокрема, принцип практичної спрямованості знань реалізується через використання інтегрованих завдань, які формують професійно значущі компетентності учнів.

У цьому контексті розглянемо деякі *принципи інтегрованого навчання*:

Принцип практичної спрямованості знань передбачає формування в учнів професійно важливих компетентностей, які вони можуть застосовувати в реальних життєвих та професійних ситуаціях.

Принцип науковості сприяє розвитку пізнавальної активності, мислення та творчості учнів.

Принцип органічної єдності елементів забезпечує можливість цілісного сприйняття навчального матеріалу, а також дозволяє розглядати його з різних ракурсів.

Принцип наступності знань дає змогу учням використовувати раніше набуті знання для засвоєння нових понять у межах різних предметів.

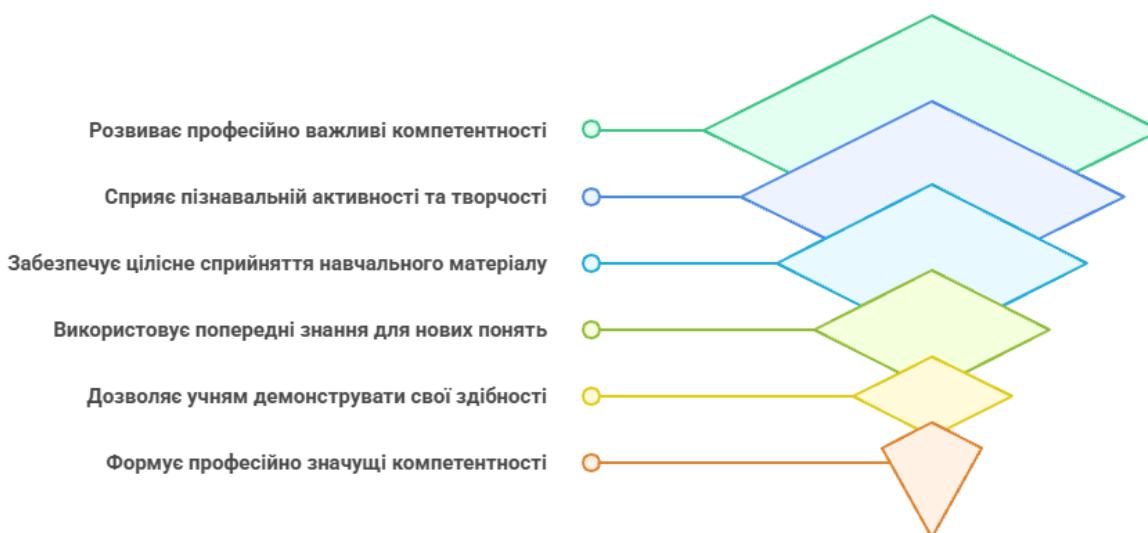
Принцип доступності відкриває перед учнями можливість виявити себе в різних ролях під час уроку, повніше демонструючи свої знання, вміння та потенціал.

Принцип необхідності розкриває сутність навчального процесу як процесу формування професійно значущих компетентностей у старшокласників.

Ці принципи унаочнені на схемі 1.6.

Схема 1.6.

Принципи інтегрованого навчання

Отже, можна стверджувати, що інтегровані уроки відіграють важливу роль у становленні професійно орієнтованих компетентностей учнів старшої школи. Особливої значущості набуває побудова конструктивного діалогу між учителем і учнем, що дає змогу сприймати знання не як сукупність ізольованих фактів, а як базу для особистісного і професійного зростання. Компетентний старшокласник вирізняється вмінням аргументовано мислити, критично оцінювати інформацію, застосовувати знання на практиці, робити помилки й навчатися на них, приймаючи обґрунтовані рішення.

Ефективність цього процесу забезпечується за таких умов:

– учитель виступає як креативний лідер, що розуміє потреби учнів і вміє їм відповідати;

– основою уроку стає вільне й творче самовираження учня в тій галузі знань, яка його цікавить, організоване через спеціально дібрані педагогом завдання [44, с.93].

Інтегроване навчання є одним із ключових напрямів удосконалення освітнього процесу в початковій школі, спрямованим на формування цілісної особистості учня та розвиток його творчого потенціалу. Поєднання змісту різних навчальних дисциплін сприяє не лише підвищенню пізнавальної мотивації, а й формуванню життєво важливих компетентностей, зокрема креативного, критичного мислення, здатності до міжпредметного узагальнення та самостійного пошуку нестандартних рішень.

Сучасні соціальні та наукові виклики визначають необхідність підготовки молодших школярів до життя в умовах швидких змін і складних міждисциплінарних завдань. Інтегроване навчання відповідає цим вимогам, створюючи умови для розвитку уяви, дослідницької активності, ініціативності і творчості через різноманітні види діяльності: проектну, дослідницьку, художньо-естетичну.

Впровадження *інтегрованого підходу* змінює роль учителя – він стає фасилітатором, який підтримує інтелектуальне самовираження учнів і стимулює їхню ініціативність. *Інтегровані уроки*, як основна форма реалізації цього підходу, сприяють формуванню системного міжпредметного мислення, активізують пізнавальну діяльність та забезпечують глибше розуміння навчального матеріалу.

Таким чином, інтегроване навчання виступає потужним педагогічним чинником розвитку творчих здібностей молодших школярів, що відповідає сучасним освітнім вимогам і сприяє всебічному розвитку особистості дитини.

Висновки до розділу 1

Проведений аналіз психолого-педагогічної літератури дає змогу дійти висновку, що молодший шкільний вік є надзвичайно чутливим періодом для розвитку творчих здібностей, оскільки саме в цей час відбувається становлення особистості дитини, її активне входження в нову – навчальну діяльність, яка стає провідною і визначає подальший розвиток пізнавальної сфери, уяви, мислення, самосвідомості. Перехід від гри до навчання сприяє поступовому формуванню нових форм психічної активності та створює підґрунтя для розвитку креативного потенціалу.

У процесі навчальної діяльності в початковій школі розвиваються не лише інтелектуальні уміння, але й здатність до творчого самовираження. Особливої актуальності набуває створення таких умов, за яких кожна дитина матиме змогу реалізувати свої індивідуальні особливості, генерувати оригінальні ідеї, експериментувати, ставити питання і самостійно шукати відповіді. Саме у цей період закладаються основи креативного мислення, що в майбутньому стає базисом для самостійної, продуктивної, інноваційної діяльності.

Теоретичний аналіз понять «творчість», «креативність», «здібності» та «інновації» дозволив розглядати творчі здібності як інтегративне динамічне утворення, що охоплює когнітивний (знання, уміння, навички, творче мислення, уява), емоційний (емоційне ставлення до діяльності, здатність до самовираження) і мотиваційний (внутрішня мотивація до створення нового) компоненти. Всі ці складові формуються у взаємозв'язку, а їх розвиток визначається не лише віковими особливостями дитини, а й якістю педагогічного супроводу, емоційного клімату, мотиваційного середовища.

Особливої ролі в організації процесу розвитку творчих здібностей у молодших школярів набуває педагог. Саме педагог є тією фігурою, що організовує комфортне емоційне середовище, підтримує індивідуальність дитини, створює ситуацію успіху, забезпечує різноманітність завдань і форм

навчальної взаємодії, стимулює інтерес до новизни. Педагогічна підтримка має бути ненав'язливою, орієнтованою на розвиток самостійності, допитливості, вміння знаходити нестандартні рішення. Успішність цього процесу значною мірою визначається здатністю вчителя інтегрувати елементи творчої діяльності в усі компоненти освітнього процесу, створюючи сприятливі психолого-педагогічні умови для повноцінного розкриття потенціалу кожного учня.

Суттєвою умовою розвитку творчих здібностей виступає формування внутрішньої мотивації до пізнавальної та творчої діяльності. Лише за умови наявності внутрішніх спонукань до самореалізації, потреби у новизні, зацікавленості у процесі навчання можлива стійка активність дитини у створенні власних ідей, продуктів, рішень. У цьому контексті важливо, щоби навчальна діяльність не зводилася до відтворення знань, а передбачала дослідницькі, пошукові, конструктивні, ігрові та інтегровані форми роботи, що стимулюють дивергентне мислення й творче переосмислення дійсності.

Молодший шкільний вік (6–10 років) є критичним періодом для розвитку творчих здібностей. Саме тоді активно формуються ключові пізнавальні процеси (мислення, уява, пам'ять, аналіз), емоційна чутливість, мотивація до самовираження. Цей час відзначається високою адаптивністю, відкритістю до нових знань і здатністю генерувати нестандартні рішення. Однак творча активність дітей потребує підтримки: створення умов для вільного самовираження, експериментування, психологічно комфортного середовища та емпатійного ставлення до помилок. Інтегровані, ігрові та дослідницькі методи навчання зумовлюють формування критичного та дивергентного мислення, сприяють розвитку уяви і гнучкості. Отже, за умови сприятливого освітнього середовища й цілеспрямованого педагогічного супроводу, молодші школярі мають усі передумови для становлення творчої та ініціативної особистості.

Інтегроване навчання в початковій школі є важливим і ефективним педагогічним підходом, що забезпечує формування цілісної системи знань і умінь учнів, сприяє розвитку їх творчого потенціалу та міжпредметного мислення. Завдяки інтеграції змісту різних навчальних дисциплін створюються умови для підвищення пізнавальної активності дітей, формування життєво необхідних компетентностей, зокрема креативності, критичного мислення, уміння аналізувати, узагальнювати і застосовувати знання у нових ситуаціях.

Сучасні соціокультурні та наукові виклики висувають перед початковою школою завдання підготовки учнів до життя в динамічному, інформаційно насиченому світі, що потребує гнучкості мислення, ініціативності та здатності до міждисциплінарної взаємодії. Інтегроване навчання відповідає цим вимогам, оскільки дозволяє формувати у молодших школярів уміння бачити взаємозв'язки між предметами, розвивати творчі здібності через залучення до дослідницької, проєктної, пошукової, художньо-естетичної діяльності.

Реалізація інтегрованого підходу суттєво трансформує роль учителя, який виступає не лише як носій знань, а як фасилітатор пізнавальної діяльності, організатор творчого середовища та наставник, що підтримує інтелектуальне і емоційне самовираження учнів. Інтегровані уроки, як форма навчальної діяльності, сприяють глибшому засвоєнню матеріалу, активізації мотивації до навчання та розвитку вміння мислити системно й креативно. Впровадження інтегрованого навчання у початковій школі відповідає концептуальним засадам Нової української школи, орієнтованої на особистісний розвиток, компетентнісний підхід і формування готовності учнів до самостійного пізнання та адаптації у сучасному світі. Застосування інноваційних технологій, зокрема цифрових, у поєднанні з інтегрованим підходом відкриває нові можливості для розвитку творчого потенціалу та реалізації індивідуальних освітніх траєкторій.

Отже, інтегроване навчання є потужним засобом не тільки оновлення змісту і форм організації освітнього процесу, а й цілісного розвитку особистості учня, стимулює розвиток творчих здібностей, які є важливою складовою успішної самореалізації дитини в майбутньому. Ефективність його впровадження значною мірою залежить від рівня професійної підготовки педагогів, їх уміння організувати міжпредметну взаємодію та створити сприятливі умови для вільного творчого самовираження кожного учня.

Таким чином, інтегроване навчання формує основу для розвитку творчої, компетентної, соціально адаптованої особистості, здатної відповідати вимогам сучасного суспільства та викликам часу.

Розділ 2. МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ В УМОВАХ ІНТЕГРОВАНОГО НАВЧАННЯ

2.1. Методика формування творчих здібностей учнів початкової школи засобами інтегрованого навчання

Формування творчих здібностей учнів початкової школи є одним із ключових завдань сучасної освіти, особливо в контексті реалізації Концепції «Нова українська школа», яка акцентує увагу на розвитку компетентнісного підходу, критичного мислення, креативності та індивідуального потенціалу дитини. Інтегроване навчання виступає ефективним засобом досягнення цих цілей, оскільки передбачає цілісне засвоєння знань, що виходить за межі окремих предметів і сприяє активізації пізнавальної, емоційної та творчої сфер особистості молодшого школяра.

Методика формування творчих здібностей засобами інтегрованого навчання передбачає застосування таких методичних прийомів, як: проблемні запитання, проєктна діяльність, навчальні ігри, STEAM-підходи, мінідослідження, творче моделювання ситуацій. Наприклад, на інтегрованих уроках з природознавства і математики учні можуть створювати прості екологічні проєкти з підрахунками ресурсів, графіками і спостереженнями, поєднуючи при цьому логіку, уяву та дослідницькі вміння [18].

Ефективність інтегрованого навчання у формуванні творчих здібностей також залежить від ролі вчителя. Педагог виступає не лише транслятором знань, а й організатором пізнавальної активності, фасилітатором і наставником, який створює атмосферу довіри, підтримки та відкритості до експериментування. Важливою умовою є створення розвивального середовища, у якому дитина має право на помилку, вибір та самовираження.

Таким чином, методика формування творчих здібностей учнів початкової школи засобами інтегрованого навчання базується на поєднанні змістової, процесуальної та емоційно-мотиваційної складових, де основою виступає діяльнісний підхід, педагогіка партнерства та орієнтація на розвиток потенціалу кожного учня. Саме через інтегровані навчальні ситуації, міжпредметні зв'язки, відкриті завдання й дослідницько-пошукову активність реалізується потенціал творчого зростання молодших школярів [8].

Методика інтегрованого навчання в початковій школі ґрунтується на поєднанні змісту різних навчальних дисциплін навколо спільної теми, проблеми чи ідеї. Основою інтеграції є міжпредметні зв'язки, що дозволяють учням сприймати навчальний матеріал цілісно, у взаємозв'язку, а не ізольовано в межах окремих предметів. Це створює передумови для формування системного мислення, розширення світогляду та розвитку творчих здібностей молодших школярів. Зміст навчання структурується у вигляді інтегрованих тематичних блоків, де окремі навчальні галузі (мовно-літературна, математична, природнича, мистецька тощо) виступають як джерела для вивчення єдиної навчальної теми. Наприклад, тема «Природа і мистецтво» може поєднувати елементи природознавства, образотворчого мистецтва, мовно-літературної освіти та математичних уявлень [32].

Інтегроване навчання не лише підвищує мотивацію учнів до пізнання, а й відкриває широкі можливості для реалізації їх творчого потенціалу. Діти вчаться співвідносити знання з різних галузей, шукати нестандартні шляхи вирішення проблем, створювати нові продукти діяльності (малюнки, тексти, моделі, мініпроекти), що, в свою чергу, сприяє розвитку креативного мислення, уяви, винахідливості.

Ключовим компонентом методики є проблемно-пошуковий підхід, який реалізується через організацію навчальних ситуацій, що потребують активного мислення, аналізу, синтезу, висування гіпотез і перевірки варіантів рішень. Учитель виступає не лише джерелом знань, а й

фасилітатором, який допомагає учням формулювати питання, аналізувати інформацію та робити власні висновки. Такий підхід формує критичне та творче мислення, вміння приймати рішення, відстоювати свою позицію [58].

Одним із найбільш ефективних методів інтегрованого навчання, що сприяє розвитку творчості, є проєктна діяльність. Вона передбачає самостійне або групове виконання тривалих, комплексних завдань, які включають етапи планування, дослідження, створення продукту та його презентацію. У процесі реалізації освітніх проєктів діти вчаться працювати в команді, розподіляти обов'язки, обґрунтовувати свої ідеї, шукати інформацію в різних джерелах і творчо її переосмислювати [91, с.92].

Крім того, важливою методикою є використання ігрових та інтерактивних технологій: дидактичних ігор, рольових ситуацій, моделювання реальних або уявних подій. Такі методи не лише урізноманітнюють навчальний процес, а й активізують пізнавальну діяльність, сприяють формуванню соціальних та комунікативних навичок. Наприклад, у рольових іграх учні можуть «перевтілюватися» в науковців, художників, дослідників природи чи конструкторів, що дозволяє їм виявити власну ініціативу, фантазію та креативність.

Значну роль у сучасному освітньому процесі відіграють інноваційні технології. Застосування інтерактивних дошок, цифрових ресурсів, електронних підручників, освітніх мобільних застосунків і платформ розширює можливості творчої самореалізації учнів. Діти можуть створювати мультимедійні проєкти, малювати, записувати відео або створювати анімації, що розвиває цифрову грамотність і водночас активізує творчі здібності [85, с.100].

Окремої уваги заслуговує STEM-підхід та використання конструкторів LEGO як інструментів інтегрованого навчання. Робота з такими технологіями стимулює логічне та інженерне мислення, розвиває навички конструювання, експериментування, вміння презентувати свої ідеї.

В освітньому середовищі, де поєднуються навчання, гра та проєктування, учні початкової школи проявляють високий рівень творчої активності, що сприяє формуванню в них інтересу до навчання та віри у власні сили [21].

Методика формування творчих здібностей у процесі інтегрованого навчання передбачає також створення сприятливого емоційного клімату, підтримку індивідуальних нахилів учнів, врахування їхніх інтересів і рівня розвитку. Учитель, виступаючи як наставник, має забезпечити кожному учню умови для творчого самовираження, підтримуючи ініціативу та заохочуючи до експериментування.

Отже, методика формування творчих здібностей учнів у процесі інтегрованого навчання є багатокомпонентною та ґрунтується на поєднанні міжпредметних зв'язків, творчих форм і методів роботи, інноваційних засобів і особистісно орієнтованого підходу. Вона дозволяє не лише забезпечити якісне засвоєння знань, а й сприяє гармонійному розвитку особистості учня як творчого, активного та мислячого суб'єкта освітнього процесу [23; 24; 25; 26].

У процесі реалізації методики формування творчих здібностей молодших школярів засобами інтегрованого навчання можна виокремити шість послідовних етапів, які забезпечують системність, ефективність та розвиток творчого потенціалу кожної дитини.

1. *Підготовчо-мотиваційний етап.* На початку інтегрованого заняття вчитель створює мотиваційне середовище, яке налаштовує учнів на творчу активність. Наприклад, педагог пропонує дітям поміркувати над тим, як природа впливає на людську уяву та мистецтво. Учні розглядають репродукції картин відомих митців, зокрема тих, хто надихався красою природи (І. Левітан, М. Приймаченко, В. Ван Гог), і обговорюють, як природні явища – небо, квіти, вода – відображаються в образотворчому мистецтві. Таке обговорення не лише формує естетичне сприйняття, а й розвиває вміння аналізувати, висловлювати власні судження, що є важливим аспектом творчого мислення.

2. *Етап інтегрованого завдання.* Учні досліджують об'єкти навколишнього середовища (наприклад, листя, дерева, квіти), вивчаючи їхню форму, колір, будову, а також особливості сезонних змін. Ці знання вони трансформують у художні образи, створюючи малюнки, аплікації, колажі. Завдання носить відкритий характер: діти обирають матеріали та техніку (акварель, гуаш, папір, природні матеріали) самостійно. Такий підхід відповідає принципу свободи творчості, сприяє розвитку естетичного смаку, просторового мислення та уяви.

3. *Етап проектної діяльності.* Учні працюють у групах над створенням колективного проекту, наприклад, на тему «*Моя фантастична квітка*». Вони комбінують реальні знання про рослини з елементами фантазії: уявляють квітку, що має здатність світитися, змінювати колір, літати тощо. У процесі вони створюють не лише малюнки, а й об'ємні моделі (з LEGO, пластиліну, природного матеріалу), що розвиває просторову уяву, вміння конструювати та працювати в команді. Цей етап поєднує елементи проектно-дослідницького підходу, сприяє розвитку соціальної активності, лідерських якостей і навичок співробітництва.

4. *Презентація творчих робіт.* Кожна група представляє свій проект перед класом. Учні пояснюють, які ідеї вони використали, чим надихалися, які знання з природознавства застосували. Вони аргументують власні рішення, відповідають на запитання однокласників і вчителя. Цей етап не тільки сприяє формуванню навичок публічного виступу, але й розвиває критичне мислення, здатність до самооцінки і оцінювання діяльності інших.

5. *Етап рефлексії.* Рефлексивна частина заняття допомагає учням усвідомити власний поступ і отриманий досвід. Разом із педагогом вони аналізують, що було найбільш цікавим і складним, як природа надихнула на створення творчого продукту. Учитель підкреслює важливість міжпредметних зв'язків і їхнього практичного застосування в різних життєвих ситуаціях. Це дозволяє учням формувати метапредметні компетентності та усвідомлювати навчання як цілісний процес.

б. *Формувальне оцінювання.* Педагог оцінює не лише кінцевий результат (художній твір, модель), а й процес діяльності: рівень залучення учнів, їхню ініціативність, здатність до нестандартного мислення, ефективну взаємодію в групі, уміння аргументувати свої рішення. Це сприяє формуванню в учнів позитивної навчальної мотивації, розвитку самосвідомості та відповідальності за власне навчання.

До переваг такої методики належать:

Розвиток креативності. Учні мають змогу самовиражатися, експериментувати з формами та ідеями, виявляти індивідуальність.

Інтеграція знань. Поєднання змісту з природознавства, мистецтва, технологій забезпечує більш глибоке та осмислене засвоєння навчального матеріалу.

Соціальне навчання. Співпраця в групах формує навички командної роботи, взаємодії, комунікації.

Формування ключових компетентностей. Учні розвивають здатність мислити системно, креативно, діяти в нестандартних ситуаціях.

Отже, методика організації роботи з розвитку творчих здібностей учнів початкової школи у процесі інтегрованого навчання передбачає цілісне поєднання змістових ліній різних освітніх галузей, опору на інноваційні педагогічні технології (проектна діяльність, STEAM, діяльнісний підхід), формування особистісно орієнтованого освітнього простору, що сприяє не лише засвоєнню знань, а й гармонійному розвитку особистості молодшого школяра. Такий підхід формує основу для самореалізації учнів у майбутньому, забезпечуючи розвиток їхньої творчості, ініціативності, гнучкості мислення та здатності до навчання впродовж життя.

2.2. Система дидактичних завдань для розвитку творчих здібностей учнів початкової школи у процесі інтегрованого навчання

У сучасній початковій школі важливо не лише передавати учням знання, а й формувати в них здатність до творчого мислення, ініціативності та самовираження. Одним із найефективніших шляхів досягнення цієї мети є впровадження системи дидактичних завдань у процесі інтегрованого навчання, яка б цілеспрямовано стимулювала розвиток творчих здібностей молодших школярів. Інтеграція навчального матеріалу дозволяє створити цілісну, змістовну й водночас гнучку освітню модель, у межах якої учні можуть застосовувати знання в нових ситуаціях, комбінувати інформацію з різних галузей, генерувати нестандартні ідеї та пропонувати оригінальні способи розв'язання навчальних завдань.

Для розробки й апробації ефективної системи завдань, спрямованої на розвиток креативного потенціалу учнів, важливим є попередній діагностичний етап. З цією метою у дослідженні було використано тест творчого мислення П. Торренса, який дозволяє оцінити рівень сформованості основних компонентів творчості: біглості, гнучкості, оригінальності та розробленості ідей. Отримані результати стали підґрунтям для конструювання дидактичної системи завдань, адаптованих до вікових особливостей молодших школярів і орієнтованих на поступовий розвиток креативного мислення в умовах інтегрованого навчального процесу.

У нашому параграфі розглядається структура, принципи побудови та приклади навчальних завдань, які сприяють цілеспрямованому формуванню творчих здібностей учнів через міжпредметну інтеграцію, активізацію уяви, самостійного мислення й пошукової діяльності.

У процесі виконання дипломного дослідження було розроблено та охарактеризовано чотири рівні сформованості творчих здібностей учнів початкової школи: *початковий, середній, достатній і високий*. З метою якісного аналізу креативного потенціалу школярів ці рівні було

співвіднесено з результатами, отриманими за методикою оцінювання творчого мислення за тестом П.Торренса. Така кореляція дала змогу провести глибший діагностичний аналіз і забезпечити науково обґрунтований підхід до оцінювання творчих проявів учнів.

Відповідна узагальнена інформація наведена в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1.

Рівні сформованості творчих здібностей учнів початкової школи

Рівень сформованості	Бали за тестом П. Торренса	Характеристика рівня сформованості творчих здібностей
<i>Високий</i>	> 70 балів	Учень виявляє здатність до самостійного продукування оригінальних ідей, легко знаходить нестандартні рішення, активно експериментує з формами, матеріалами, темами. Демонструє високий рівень гнучкості мислення, здатність до абстрагування, символізації, асоціативності. Вміє поєднувати елементи з різних сфер знань, часто ініціює нові форми діяльності. Виявляє сталі творчі інтереси, проявляє ініціативність, здатний до рефлексії власного досвіду.
<i>Достатній</i>	61–70 балів	Учень демонструє здатність до створення нестандартних рішень у межах запропонованого завдання, надає декілька варіантів відповідей, що мають ознаки оригінальності. Частково проявляє гнучкість та уяву, здатний до простих аналогій. Може самостійно працювати з навчальним матеріалом, але іноді потребує підказки або орієнтира. Ідеї частково інтегруються, з'являється бажання експериментувати. Активність учня переважно ситуативна.
<i>Середній</i>	35–60 балів	Учень виконує творчі завдання за зразком, з обмеженою кількістю варіацій. Проявляє репродуктивний тип мислення, іноді пропонує власні рішення, однак вони носять повторюваний або

		неоригінальний характер. Ідеї здебільшого конкретні, неузагальнені. Проявляє обережність у висловлюваннях, прагне отримати схвалення дорослого. Часто потребує мотивації та педагогічної підтримки. Уява розвивається, але використовується несистематично.
<i>Початковий</i>	< 34 балів	Учень не виявляє ініціативи в творчих завданнях, діє лише за інструкцією. Ідеї бідні або відсутні, рішення повторюють зразки. Виявляє труднощі в перенесенні знань у нові ситуації. Уява недостатньо розвинена, образне мислення майже не проявляється. Учень пасивний у дослідницькій або ігровій діяльності. Рівень творчої мотивації низький. Завдання виконує з неохотою, іноді з опором.

У рамках реалізації завдань дослідження була створена система інтегрованих навчальних завдань для учнів початкової школи, яка ґрунтується на принципах міждисциплінарного підходу. Ця система передбачає застосування учнями знань і навичок із різних предметних галузей для ефективного розв'язання складних і комплексних навчальних ситуацій. Кожне завдання має чітко визначену назву, мету, зміст та очікувані результати, що дозволяє систематизувати освітній процес і спрямувати його на розвиток творчих здібностей учнів. Детальний опис завдань подано у таблиці 2.2.

Таблиця 2.2.

Система інтегрованих завдань для розвитку творчих здібностей учнів початкової школи

Назва завдання	Мета завдання	Зміст завдання	Очікувані результати
<i>Природа і мистецтво</i>	Розвиток спостережливості, аналітичного мислення та	Вивчення форм, текстур, кольорів рослин і тварин; аналіз картин	Учні навчаються візуалізувати природні явища, розвивають

	творчих навичок через інтеграцію природознавства та образотворчого мистецтва	художників, натхнених природою; створення малюнків і аплікацій з використанням різних технік (акварель, колаж)	навички образного мислення, творчої самореалізації та креативності
<i>Моя фантастична квітка</i>	Формування креативного мислення, здатності до комбінування знань і міждисциплінарного підходу	Групова робота над проектом створення фантастичної рослини, яка поєднує властивості реальних рослин (здатність світитися, рухатися тощо); виготовлення макетів з LEGO, пластиліну або паперу	Розвиток навичок командної роботи, уяви, планування, комунікації і презентування результатів
<i>Вивчаємо погоду</i>	Розвиток навичок спостереження, аналізу даних, інтеграції природознавства з математикою та мовою	Спостереження за погодою протягом тижня, ведення щоденника, складання графіків, написання описів погоди і пов'язаних з нею явищ, створення тематичних малюнків	Учні навчаються систематизувати інформацію, використовувати математичні інструменти та творчо її презентувати
<i>Світ тварин навколо нас</i>	Розвиток дослідницьких навичок, мовлення і творчості через природознавство та літературу	Вивчення особливостей тварин, написання оповідань, створення колажів та рольові ігри на тему тварин	Розвиток мовленнєвих навичок, вміння досліджувати і творчо презентувати інформацію
<i>Кольори навколо нас</i>	Розвиток спостережливості, експериментальних навичок і творчого	Дослідження кольорів навколишнього середовища; експерименти з фарбами, створення	Покращення кольорового сприйняття, розвиток художніх навичок і креативності

	самовираження через вивчення кольорів природи	творчих робіт із використанням змішування кольорів і різних матеріалів	
<i>Чарівний світ геометрії</i>	Формування просторового мислення та логіки через інтеграцію математики та образотворчого мистецтва	Створення композицій із геометричних фігур, моделювання об'ємних форм з паперу чи конструктора, використання ІКТ для створення візуалізацій	Розвиток просторового уявлення, логіки та навичок креативного конструювання
<i>Мандрівка в часі</i>	Розвиток історичної уяви та креативності через інтеграцію історії, літератури та образотворчого мистецтва	Вигадування історичних сюжетів, малювання ілюстрацій, проведення рольових ігор, створення колажів на історичну тематику	Розвиток фантазії, усного мовлення, вміння співпрацювати в групі
<i>Магія чисел</i>	Підвищення логіко-математичних навичок через ігрові інтегровані завдання	Створення математичних загадок, ребусів, ігор із числами та фігурами, які мають творчий характер	Покращення логічного мислення, уваги, креативного підходу до математики
<i>Звуки природи</i>	Розвиток слухового сприйняття, творчої уяви через інтеграцію музики та природознавства	Вивчення звуків природи, створення звукових колажів і композицій з природних звуків, імпровізації на тему природи	Розвиток слухового аналізу, творчих здібностей і командної роботи
<i>Моя екологічна ініціатива</i>	Формування екологічної свідомості, навичок проектної	Розробка міні-проектів з охорони природи, створення екологічних плакатів, презентацій, участь	Розвиток відповідальності, комунікаційних та організаційних навичок, креативності

	діяльності та креативності	у практичних заходах	
<i>Казковий світ ландшафтів</i>	Розвиток образного мислення, творчої уяви через інтеграцію природознавства і літератури	Малювання і опис фантастичних природних ландшафтів, створення казкових оповідань	Поглиблення образного мислення, художніх і мовленнєвих навичок
<i>Вивчаємо форми в архітектурі</i>	Формування просторового мислення через інтеграцію математики та образотворчого мистецтва	Аналіз форм і конструкцій будівель, створення макетів і моделей із різних матеріалів	Розвиток просторового уявлення, навичок конструювання, креативності
<i>Веселі експерименти</i>	Формування наукової допитливості і творчих навичок через інтеграцію природознавства і хімії	Проведення простих і безпечних дослідів із матеріалами природного походження, запис результатів, оформлення презентацій	Розвиток дослідницьких компетенцій, логіки, креативного підходу
<i>Моя улюблена тварина</i>	Розвиток мовлення, дослідницьких і творчих здібностей через інтеграцію природознавства і літератури	Написання описів, створення малюнків, презентацій про улюблених тварин	Підвищення навичок усного та писемного мовлення, образного мислення
<i>Казка на природі</i>	Формування творчого письма і художніх навичок через інтеграцію літератури і природознавства	Написання казок і створення ілюстрацій на тему природних явищ, взаємодія в групах	Розвиток уяви, навичок письма і малювання, співпраці
<i>Експедиція в світ рослин</i>	Розвиток дослідницьких і творчих здібностей через природознавство	Вивчення рослин місцевої місцевості, збір гербарію, створення творчих	Покращення спостережливості, систематизації знань і творчості

		робіт на основі досліджень	
<i>Вивчаємо традиції</i>	Формування культурної та творчої свідомості через інтеграцію історії, мистецтва та музики	Ознайомлення з народними традиціями, створення тематичних малюнків, пісень, танців	Розвиток креативності, поваги до культури, музичних і сценічних навичок
<i>Віртуальна подорож</i>	Формування цифрової компетентності і творчих навичок	Створення презентацій, фотоколажів, відеоеккурсій з використанням комп'ютерних програм	Розвиток цифрової грамотності, креативного мислення і презентаційних навичок
<i>Рух і творчість</i>	Розвиток моторики, координації та творчої виразності через інтеграцію фізкультури та мистецтва	Танцювальні імпровізації, створення рухових композицій і театралізацій	Покращення моторики, виразності, командної роботи і креативності
<i>Математичні історії</i>	Розвиток логіки і творчого мислення через інтеграцію математики і літератури	Створення казкових задач, загадок і історій із використанням математичних понять	Розвиток логічного мислення, творчих навичок і мовлення
<i>Сад майбутнього</i>	Формування навичок проектування, креативності і екологічної свідомості	Проектування саду з реальними та вигаданими рослинами, створення макетів і презентацій	Розвиток творчого мислення, планування і екологічної відповідальності
<i>Таємниці кольорів</i>	Розвиток кольорового сприйняття і творчого експериментування через науку і мистецтво	Дослідження спектру кольорів, створення творчих композицій з використанням різних матеріалів і технік	Покращення художніх навичок, експериментального мислення

<i>Юні архітектори</i>	Розвиток просторового мислення і творчих навичок через конструювання	Створення моделей будівель, споруд з LEGO, картону, пластиліну	Покращення уяви, моторики, просторової орієнтації та творчості
<i>Літературна мандрівка</i>	Розвиток мовлення і творчого мислення через інтеграцію літератури та мистецтва	Читання казок, створення ілюстрацій, написання власних оповідань і віршів	Підвищення мовленнєвих, художніх і творчих навичок
<i>Музичні історії</i>	Розвиток слухового сприйняття, музичної і творчої виразності	Створення музичних історій, звукових композицій, супроводження розповідей музикою	Покращення музичних, слухових і творчих навичок

Запропонована система з 25 навчальних завдань, спрямованих на розвиток творчих здібностей учнів початкової школи, повинна базуватися на глибокій інтеграції знань із різних предметних галузей. Такий підхід створює сприятливі умови для формування цілісного світогляду в дітей, активізує їхню креативність, а також розвиває здатність до нестандартного, критичного та аналітичного мислення [1].

Використання інтегрованих завдань, що об'єднують елементи природознавства, математики, літератури, мистецтва, технологій, історії та екології, сприяє формуванню міждисциплінарних зв'язків і забезпечує всебічний розвиток молодших школярів. Зокрема, завдання такі, як «Природа і мистецтво», «Моя фантастична квітка», «Вивчаємо погоду», «Світ тварин навколо нас», «Кольори навколо нас», «Чарівний світ геометрії», «Мандрівка в часі», «Магія чисел», «Звуки природи», «Моя екологічна ініціатива», «Казковий світ ландшафтів», «Вивчаємо форми в архітектурі», «Веселі експерименти», «Моя улюблена тварина», «Казка на природі», «Експедиція в світ рослин», «Вивчаємо традиції», «Віртуальна

подорож», «Рух і творчість», «Математичні історії», «Сад майбутнього», «Таємниці кольорів», «Юні архітектори», «Літературна мандрівка» та «Музичні історії» дозволяють учням розвивати творчі навички у різних сферах діяльності.

Завдяки цим завданням діти вчать застосовувати отримані знання у нових, творчих і практичних контекстах, удосконалюють вміння аналізувати, синтезувати інформацію, працювати в команді і презентувати власні ідеї. Таким чином, інтегроване навчання виступає ефективним інструментом стимулювання творчих здібностей молодших школярів, підвищує їхню адаптивність і готовність до вирішення складних, міждисциплінарних завдань у сучасному динамічному світі.

2.3. Методика проведення та результати експериментального дослідження

Експериментальне дослідження проводилось у

Івано-Франківській області з метою оцінки ефективності впровадження інтегрованої системи завдань для розвитку творчих здібностей учнів початкової школи. У дослідженні взяли участь 42 учні: 20 учнів 4-А класу, які сформували контрольну групу, та 22 учні 4-Б класу – експериментальну групу.

На початковому етапі дослідження обидві групи за результатами знаннєвого критерію знаходилися на приблизно однаковому рівні, що дозволило забезпечити порівнянність подальших результатів. В експериментальній групі було впроваджено розроблену систему інтегрованих завдань, спрямованих на стимулювання творчих здібностей, тоді як контрольна група продовжувала навчання за традиційною програмою без виконання цих завдань.

Для моніторингу розвитку творчих здібностей учнів обох груп було використано методику П. Торренса – *Torrance Tests of Creative Thinking*

(ТТСТ), яка є загально визнаним інструментом для вимірювання та розвитку креативності.

Ця методика базується на виконанні спеціальних вербальних та невербальних тестів, які дозволяють оцінити різні аспекти творчого мислення.

Вербальні тести включають завдання, що стимулюють словесне творення ідей і розвиток уяви. Зокрема, учням пропонуються такі види вправ:

Створення оповідань – розповідання історій на основі заданого початку або ілюстрації, що розвиває здатність фантазувати та логічно структурувати думки.

Визначення наслідків – опис можливих варіантів розвитку подій або наслідків певної ситуації, що стимулює аналіз і прогнозування.

Пошук рішень проблем – пропонування альтернативних способів розв'язання запропонованих завдань, що тренує креативний підхід і гнучкість мислення.

Невербальні тести орієнтовані на розвиток творчості через образне і просторове мислення, залучення візуальних і моторних навичок. Вони містять такі завдання:

Завершення малюнків – учням пропонується доповнити незакінчені зображення, що розвиває здатність бачити можливості і знаходити нестандартні образні рішення.

Інтерпретація форм – створення нових композицій або предметів із заданих форм чи контурів, що сприяє розвитку уяви та конструкторських навичок.

Пошук нових способів використання предметів – генерування ідей щодо альтернативного застосування звичайних речей, що стимулює гнучкість мислення і нестандартний підхід.

Обидва типи тестів оцінюють основні параметри творчості – оригінальність, гнучкість, швидкість мислення і деталізацію ідей.

Застосування вербальних і невербальних завдань дає можливість всебічно охопити потенціал творчого розвитку, враховуючи різні стилі і типи мислення учнів. Такий комплексний підхід дозволяє більш точно діагностувати творчі здібності та ефективно планувати їхній подальший розвиток.

Основною ідеєю методики є вимірювання творчості через низку завдань, що стимулюють продукування нестандартних ідей, пошук оригінальних рішень та їх детальне опрацювання. Зокрема, за допомогою ТТСТ визначаються такі ключові компоненти творчості:

Оригінальність – здатність генерувати нові, нестандартні ідеї, які відрізняються від загальноприйнятих або традиційних рішень; цей показник свідчить про інноваційність мислення.

Швидкість мислення – кількість ідей, які учень може запропонувати за визначений проміжок часу; цей параметр відображає продуктивність і активність творчого процесу.

Гнучкість мислення – здатність переходити від однієї ідеї чи концепції до іншої, варіювати напрямки мислення; оцінюється за різноманітністю та різноплановістю запропонованих ідей.

Розробленість (деталізація) – уміння розвивати та уточнювати ідеї, доповнювати їх конкретними деталями, що сприяє практичній реалізації творчих задумів.

Застосування методики П. Торренса дало змогу комплексно оцінити динаміку розвитку творчих здібностей у дітей, визначити ефективність інтегрованого навчання та виявити позитивні зміни в рівні креативності експериментальної групи порівняно з контрольною. Це підтверджує актуальність і доцільність використання спеціально розроблених інтегрованих завдань для формування творчого потенціалу молодших школярів.

Як було зазначено раніше, експериментальна група складалася з 22 учнів 4-Б класу, які активно залучалися до систематичного розвитку творчих здібностей через впровадження інтегрованого навчання. Учні цієї групи виконували спеціально розроблені інтегровані завдання, що поєднували знання та навички з різних предметних галузей, стимулюючи їхню креативність, аналітичне мислення та здатність до нестандартного розв'язання проблем.

На відміну від цього, контрольна група, у складі якої було 20 учнів 4-А класу, навчалася за традиційною програмою без використання інтегрованих творчих завдань. Вчителі обох класів планували освітній процес відповідно до навчальних програм з таких предметів, як математика, «Я досліджую світ», дизайн і технології, мистецтво, українська мова, літературне читання та інших.

Протягом констатувального етапу дослідження в обох групах було проведено контрольні зрізи знань, що дозволило об'єктивно визначити початковий рівень розвитку творчих здібностей учнів. Застосування таких інтегрованих завдань дало можливість формувати у дітей цілісне сприйняття навчального матеріалу, розвивати міжпредметні зв'язки та стимулювати творче мислення.

Результати дослідження на констатувальному етапі, які відображені у таблиці 2.3, демонструють рівні розвитку творчих здібностей учнів початкової школи, що стали вихідною точкою для подальшого експериментального впливу. Такий підхід дозволяє комплексно оцінити потенціал учнів і планувати подальші заходи з розвитку їхньої креативності.

Таблиця 2.3.

Рівень сформованості творчих здібностей учнів початкової школи
(констатувальний етап)

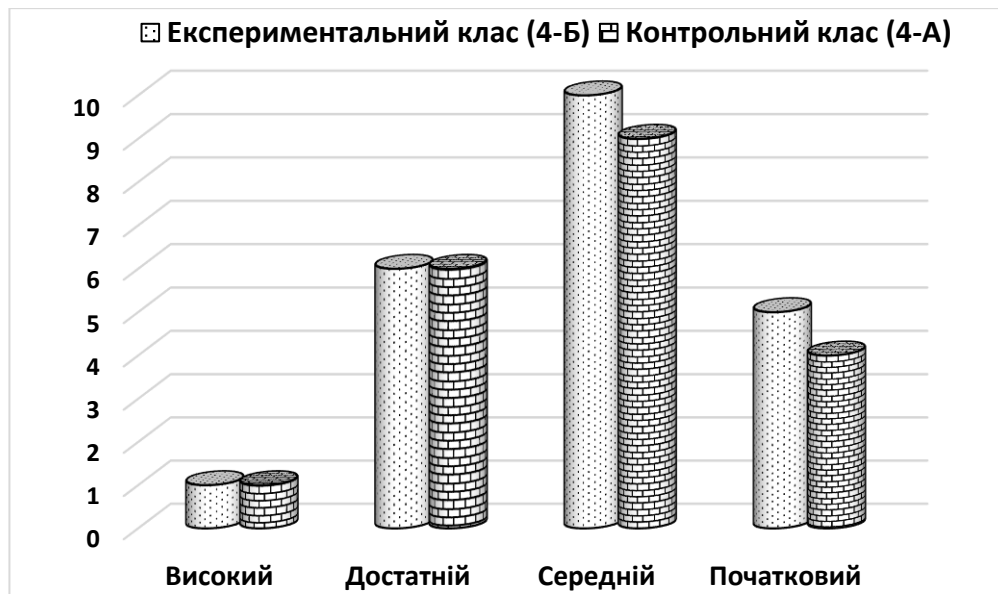
Клас	Високий рівень (%)	Достатній рівень (%)	Середній рівень (%)	Початковий рівень (%)
Експериментальний клас (4-Б клас, 22 учні)	1 учень 4,5%	6 учнів 27,3%	10 учнів 45,5%	5 учнів 22,7%
Контрольний клас (4-А клас, 20 учнів)	1 учень 5%	6 учнів 30%	9 учнів 45%	4 учнів 20%

Порівняльний аналіз результатів знаннєвого критерію розвитку творчих здібностей учнів початкової школи засвідчив наявність певних відмінностей між показниками експериментального (4-Б клас) та контрольного (4-А клас) класів. Зокрема, спостерігається дещо вищий рівень сформованості знань у сфері творчості в учнів, які були залучені до інтегрованого навчання, що свідчить про потенційну ефективність запропонованої моделі формування творчих здібностей. Разом із тим, ці розбіжності на констатувальному етапі ще не мають виразного статистичного значення, що є логічним, враховуючи початкову фазу дослідження.

Варто зазначити, що результати індивідуальних бесід з учнями дозволили отримати цілісне уявлення про рівень їхніх знань у контексті міждисциплінарного мислення, здатності встановлювати зв'язки між різними навчальними предметами, а також готовності до творчого осмислення навчального матеріалу. Отримані дані підтвердили необхідність та доцільність подальшої реалізації формувального етапу педагогічного експерименту, під час якого передбачається систематичне використання інтегрованих завдань як засобу розвитку креативного потенціалу учнів.

З метою кращого унаочнення розподілу учнів за рівнями знаннєвого критерію доцільно звернутися до діаграми 2.1, яка візуально ілюструє результати діаграми 2.1.

Діаграма 2.1.

У процесі дослідної роботи в експериментальному класі учні систематично виконували комплекс навчальних завдань, зміст яких був сформований відповідно до освітньої програми та орієнтований на інтеграцію змісту різних навчальних предметів. Зокрема, завдання поєднували елементи математики, природознавства, української мови, літературного читання, мистецтва, дизайну і технологій, що забезпечувало реалізацію міжпредметних зв'язків і сприяло формуванню в учнів цілісного уявлення про навколишній світ («Природа і мистецтво», «Моя фантастична квітка», «Вивчаємо погоду», «Світ тварин навколо нас», «Кольори навколо нас», «Чарівний світ геометрії», «Мандрівка в часі», «Магія чисел», «Звуки природи», «Моя екологічна ініціатива», «Казковий світ ландшафтів», «Вивчаємо форми в архітектурі», «Веселі експерименти», «Моя улюблена тварина», «Казка на природі», «Експедиція в світ рослин», «Вивчаємо традиції», «Віртуальна подорож», «Рух і творчість», «Математичні історії», «Сад майбутнього», «Таємниці кольорів», «Юні архітектори», «Літературна мандрівка» та «Музичні історії»).

Такий підхід дозволив створити умови для розвитку в учнів здатності до аналізу, узагальнення, творчої інтерпретації навчального матеріалу та пошуку нестандартних рішень. Залучення молодших школярів до виконання інтегрованих завдань сприяло підвищенню їхньої мотивації до навчання, активізації пізнавальної діяльності, а також розвитку ключових компетентностей, передбачених Державним стандартом початкової освіти.

Упродовж формувального етапу експериментального дослідження було проведено оцінювання рівня розвитку творчих здібностей учнів початкової школи із застосуванням методики П. Торренса, яка передбачає використання вербальних та невербальних тестів для діагностики різних аспектів креативного мислення. Зокрема, аналізувалися показники таких ключових критеріїв, як гнучкість, оригінальність, беглість (швидкість продукування ідей), уява, образність мислення, а також здатність до трансформації та деталізації.

Зібрані результати дозволили визначити рівні сформованості творчих здібностей у дітей, що навчалися в умовах інтегрованого підходу, порівняти ці показники з даними контрольного класу та простежити динаміку змін. Представлені дані дають можливість оцінити ефективність запропонованої системи інтегрованих завдань як засобу цілеспрямованого формування творчого потенціалу молодших школярів. Результати аналізу узагальнено у таблиці 2.4.

Таблиця 2.4.

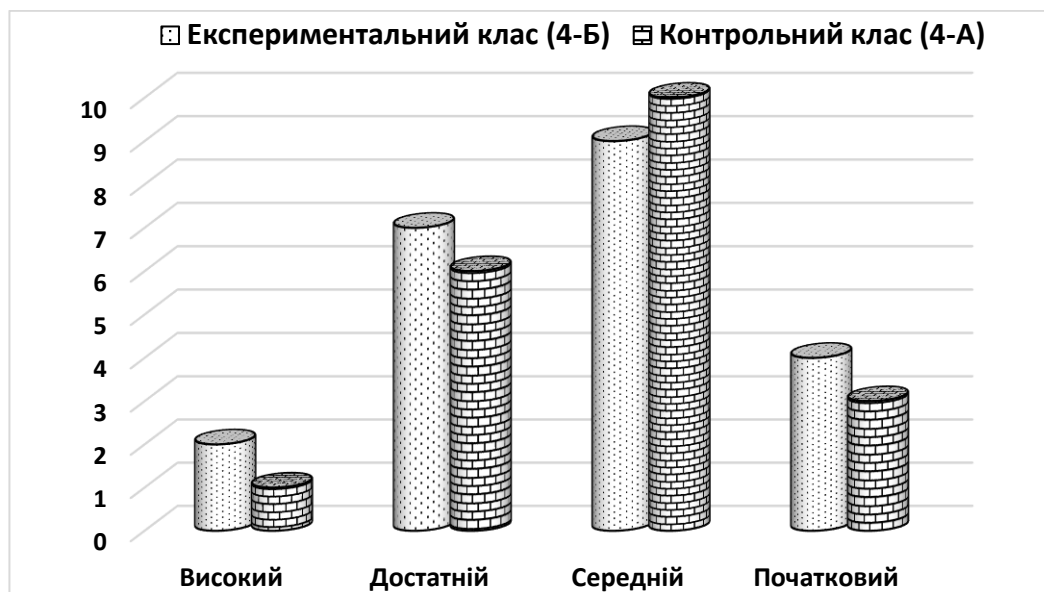
Рівні сформованості творчих здібностей учнів початкової школи
(формувальний етап).

Клас	Високий рівень (%)	Достатній рівень (%)	Середній рівень (%)	Початковий рівень (%)
Експериментальний клас (4-Б клас, 22 учні)	2 учні 9,1 %	7 учнів 31,8 %	9 учнів 40,9 %	4 учнів 18,2 %

Контрольний клас (4-А клас, 20 учнів)	1 учень 5 %	6 учнів 30 %	10 учнів 50 %	3 учнів 15 %
---	----------------	-----------------	------------------	-----------------

Дані таблиці показано на діаграмі 2.2.

Діаграма 2.2.

Порівняльний аналіз результатів, отриманих у контрольному та експериментальному класах на різних етапах педагогічного експерименту, дозволив простежити динаміку змін у розвитку творчих здібностей молодших школярів під впливом упровадженої інтегрованої методики. Зокрема, в експериментальному класі (4-Б, 22 учні) на початковому, констатувальному етапі дослідження розподіл учнів за рівнями сформованості творчих здібностей був наступним: 4,5% (1 учень) продемонстрували початковий рівень розвитку, 27,3% (6 учнів) – середній рівень, 45,5% (10 учнів) – достатній рівень, а 22,7% (5 учнів) – високий рівень. Після завершення формувального етапу, в процесі якого було впроваджено систему інтегрованих навчальних завдань, спрямованих на розвиток творчих здібностей, показники дещо змінилися. Зокрема, 9,1% учнів (2 особи) залишилися на початковому рівні, 31,8% (7 учнів) досягли середнього рівня, 40,9% (9 учнів) – достатнього рівня, а 18,2% (4 учні) – високого рівня. Незначне зниження кількості учнів із достатнім та високим рівнем можна пояснити кількома чинниками, серед яких – адаптаційні

труднощі у процесі переходу до нової освітньої моделі, обмеженість періоду реалізації експерименту та потреба в подальшому вдосконаленні змісту й методики інтегрованого навчання.

У контрольному класі (4-А, 20 учнів), де навчання здійснювалося за традиційною програмою без застосування інтегрованого підходу, динаміка змін була менш вираженою. На початку експерименту розподіл учнів за рівнями творчих здібностей був таким: 5% (1 учень) мали початковий рівень, 30% (6 учнів) – середній рівень, 45% (9 учнів) – достатній рівень, 20% (4 учні) – високий рівень. Після завершення експериментального періоду показники практично не змінилися: 5% учнів залишилися на початковому рівні, 30% – на середньому, 50% (10 учнів) – на достатньому, а 15% (3 учні) – на високому рівні.

Отже, результати проведеного дослідження вказують на наявність певних відмінностей у динаміці розвитку творчих здібностей між учнями експериментального та контрольного класів. У той час як у контрольному класі відбулися незначні зміни, експериментальний клас продемонстрував внутрішні коливання у структурі рівнів сформованості творчих здібностей. Це свідчить про потенціал запропонованої інтегрованої методики, яка, попри деякі недоліки, все ж вплинула на активізацію процесів творчого мислення. Водночас отримані результати вказують на потребу подальшого вдосконалення й адаптації експериментальної методики до індивідуальних особливостей учнів початкової школи, а також на доцільність її пролонгованого застосування для досягнення більш стійких і високих результатів у розвитку творчих здібностей.

Висновки до розділу 2

Результати дослідження свідчать, що інтегроване навчання є ефективним засобом розвитку творчого потенціалу молодших школярів, оскільки забезпечує цілісність знань, міжпредметну взаємодію, активізує емоційно-вольову та когнітивну сфери учнів, стимулює їх до самостійного

мислення та творчого пошуку. Розроблена методика базується на принципах діяльнісного підходу, педагогіки партнерства, особистісної орієнтації та розвитку ключових компетентностей. У рамках реалізації методики використовуються різноманітні форми і методи роботи: інтерактивні вправи, проблемно-пошукові завдання, творчі проекти, елементи STEAM-освіти, моделювання, ігрові та тренінгові технології. Особливу роль відіграє вчитель, який виступає фасилітатором і організатором творчого освітнього середовища, що стимулює учнів до висловлення власних ідей, прийняття нестандартних рішень, самооцінки й рефлексії. Методика реалізується поетапно: спочатку створюється мотиваційна база, далі учні працюють із міжпредметними завданнями, виконують мініпроектні й дослідницькі роботи, презентують результати та здійснюють самоаналіз.

Запропонована методика сприяє розвитку креативності, критичного мислення, вміння співпрацювати, презентувати власну позицію, а також застосовувати здобуті знання в нових ситуаціях. Таким чином, методика формування творчих здібностей учнів початкової школи засобами інтегрованого навчання забезпечує реалізацію цілей Нової української школи, орієнтується на розвиток інноваційної особистості й формування компетентного, творчого учня.

Розроблена система дидактичних завдань для розвитку творчих здібностей учнів початкової школи у процесі інтегрованого навчання є важливим педагогічним інструментом, що сприяє формуванню творчого мислення, ініціативності та самовираження молодших школярів. Інтеграція навчального матеріалу дозволяє створити цілісну та гнучку освітню модель, в якій діти мають можливість застосовувати знання з різних предметних галузей у нових контекстах, комбінувати інформацію та генерувати нестандартні ідеї. Використання тесту творчого мислення П. Торренса забезпечило науково обґрунтовану діагностику рівнів розвитку творчих здібностей учнів, що дало змогу сформувати чотири рівні сформованості

творчості: початковий, середній, достатній і високий та адаптувати дидактичні завдання відповідно до вікових особливостей школярів.

Створена система інтегрованих завдань, які включають міжпредметний підхід, активізацію уваги, самостійного мислення та пошукової діяльності, сприяє всебічному розвитку творчого потенціалу дітей. Навчальні завдання з різних галузей: природознавства, математики, літератури, мистецтва, технологій, історії та екології організовані так, щоб сприяти формуванню творчих навичок у різних сферах діяльності, розвивати здатність аналізувати, синтезувати інформацію, працювати в команді і презентувати власні ідеї.

Завдяки системному підходу і комплексній міждисциплінарній інтеграції, реалізація запропонованих завдань стимулює творче мислення учнів, їхню адаптивність та готовність до вирішення складних навчальних та життєвих ситуацій. Таким чином, інтегроване навчання виступає ефективним засобом розвитку творчих здібностей у молодших школярів, що відповідає сучасним вимогам освіти і сприяє формуванню креативної особистості.

На формувальному етапі експериментального дослідження було застосовано методику П. Торренса, за допомогою якої визначався рівень сформованості основних показників творчих здібностей учнів початкової школи в умовах інтегрованого навчання. Здійснено якісний і кількісний аналіз рівнів таких показників, як оригінальність, гнучкість, розробленість (деталізація) та швидкість мислення.

У результаті проведеного аналізу виявлено позитивну динаміку розвитку творчих здібностей у учнів експериментального класу. Найбільших зрушень досягнуто в розвитку показника «оригінальність», де 34,4 % учнів досягли високого рівня, 53,1 % – середнього, і лише 12,5 % – низького. Подібна картина спостерігалася й у показниках «гнучкість» (високий рівень – 31,3 %, середній – 56,2 %, низький – 12,5 %) та «розробленість» (високий – 28,1 %, середній – 62,5 %, низький – 9,4 %).

Дещо менші, але також позитивні результати були зафіксовані за критерієм «швидкість»: 21,9% учнів досягли високого рівня, 62,5% – середнього, 15,6% – низького.

Аналіз отриманих даних дозволяє стверджувати, що використання інтегрованого навчання позитивно вплинуло на розвиток творчих здібностей учнів, сприяло активізації їхньої пізнавальної діяльності, формуванню вміння генерувати нові ідеї, бачити проблему з різних точок зору, виявляти оригінальність і самостійність мислення. Застосування спеціально розроблених інтегрованих завдань, поєднання змісту різних навчальних предметів, створення ситуацій творчого пошуку дали змогу суттєво підвищити рівень сформованості творчого потенціалу школярів.

Таким чином, результати формувального етапу підтверджують ефективність розробленої методики формування творчих здібностей учнів початкової школи на основі інтегрованого підходу, що має перспективи для подальшого удосконалення освітнього процесу в контексті Нової української школи.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

У сучасній початковій школі важливо не лише передавати учням знання, а й сприяти розвитку їхніх творчих здібностей, зокрема творчого мислення, ініціативності та самовираження. Одним із дієвих засобів для досягнення цієї мети є впровадження системи дидактичних завдань у межах інтегрованого навчання, яка цілеспрямовано стимулює творчий потенціал молодших школярів. Завдяки інтеграції навчального матеріалу формується цілісна й водночас гнучка освітня модель, що дає змогу учням застосовувати знання в нових контекстах, поєднувати інформацію з різних предметних галузей, генерувати нестандартні ідеї та знаходити оригінальні шляхи розв'язання навчальних завдань, що сприяє всебічному розвитку їхньої творчості.

У ході виконання *першого завдання* на основі аналізу сучасної психолого-педагогічної літератури поняття *«творчі здібності»* розглядається як складне, поліструктурне, динамічне психічне утворення, яке поєднує когнітивний, емоційний та мотиваційний компоненти. Ці здібності є передумовою та наслідком творчої діяльності, а також основою креативної самореалізації особистості в різних сферах життя.

Творчі здібності охоплюють: *когнітивний компонент*, який передбачає наявність знань, умінь, розвиненого образного та дивергентного мислення, гнучкості розумових процесів, уяви; *емоційний компонент*, що включає емоційну чутливість, позитивне ставлення до творчості, здатність до самовираження; *мотиваційний компонент*, який стимулює активну участь у творчій діяльності, підтримується внутрішніми мотивами та інтересом до новизни. Згідно з теоріями Л. Виготського, Дж. Гілфорда, П. Торренса, творчі здібності тісно пов'язані з розвитком креативності як здатності до нестандартного мислення, продукування нових ідей, асоціацій, рішень. Гілфорд виділив важливі параметри креативного мислення: оригінальність, гнучкість, швидкість, розробленість і трансформаційність.

У працях українських педагогів (Н. Бібік, В. Павленко, О. Лоюк) наголошено на тому, що творчі здібності формуються у процесі освітньої діяльності за умови створення відповідного психолого-педагогічного середовища. Особливо сприятливим для цього є молодший шкільний вік – період активного інтелектуального і особистісного розвитку, коли змінюється провідна діяльність, формується мотиваційна сфера, з'являються нові види пізнавальної активності.

На цьому етапі дитина переходить від ігрової до навчальної діяльності, що сприяє розвитку уяви, мислення, здатності до інтерпретації дійсності. Саме завдяки навчальній діяльності закладається основа для творчої активності, формуються індивідуальні способи пізнання, вміння вирішувати нестандартні завдання, здійснюється інтеграція особистісного та навчального досвіду.

Відповідно до Концепції Нової української школи, розвиток творчих здібностей є пріоритетом освітнього процесу, оскільки саме креативна особистість здатна гнучко адаптуватися до змін, самостійно здобувати знання, генерувати ідеї та розв'язувати життєві завдання. Для ефективного формування творчих здібностей необхідно забезпечити: свободу вибору в навчальній діяльності; позитивне емоційну основу; міждисциплінарний підхід; ситуації успіху; системне використання творчих завдань.

Таким чином, творчі здібності – це індивідуальні особливості особистості, що виявляються у здатності до створення нового, оригінального, суспільно значущого. Вони формуються на основі поєднання природних задатків, емоційно-мотиваційної сфери та освітньої діяльності й є ключовим чинником гармонійного розвитку дитини в умовах сучасної школи.

Реалізуючи *друге завдання* дослідження було встановлено, що етап молодшого шкільного віку (6–10 років) становить особливо важливий період у процесі розвитку творчих здібностей учнів, оскільки саме в цей час відбувається інтенсивне формування особистості, становлення

пізнавальних інтересів, розвиток уяви, мислення, мовлення та емоційно-вольової сфери. Діти відкриті до нового досвіду, мають високий рівень допитливості та бажання експериментувати, що створює сприятливі умови для формування основ творчого потенціалу.

У психолого-педагогічній літературі творчі здібності визначаються як індивідуально-психологічні особливості, які зумовлюють здатність до творчості, створення нового, оригінального продукту. На думку Л. Виготського, творчість – це процес, у якому людина створює щось нове, що ще не існувало в її попередньому досвіді. Дж. Гілфорд виокремлює креативність як особливий тип інтелекту, що включає здатність до дивергентного мислення, уяви, гнучкості, оригінальності та інтуїції.

У структурі творчих здібностей учнів молодшого шкільного віку зазвичай виділяють три основні компоненти: *когнітивний компонент* – охоплює знання, розумові операції (аналіз, синтез, порівняння, узагальнення), інтелектуальну активність, здатність бачити проблему в звичайній ситуації; *емоційно-ціннісний компонент* – виявляється у відкритості до нового, естетичних переживаннях, позитивному ставленні до творчої діяльності, внутрішній мотивації; *діяльнісно-мотиваційний компонент* – характеризується прагненням до самостійного пошуку, виявленням ініціативи, наполегливістю, зосередженістю на результаті.

Розвиток творчих здібностей у початковій школі пов'язаний з потребою формувати в учнів креативне мислення, здатність висувати гіпотези, знаходити нестандартні способи розв'язання завдань, вести пошукову діяльність. Це передбачає переорієнтацію навчального процесу з репродуктивного на продуктивно-дослідницький, створення умов для самовираження, вільного вибору та самооцінки.

Важливою умовою розвитку творчих здібностей є створення освітнього середовища, яке забезпечує емоційний комфорт, стимулює інтерес до пізнання, дозволяє експериментувати та виявляти ініціативу. Згідно з Концепцією Нової української школи, педагогічна діяльність

повинна ґрунтуватися на принципах дитиноцентризму, партнерської взаємодії, діяльнісного та інтегрованого підходів.

Особливу роль у розвитку творчих здібностей відіграє особистість учителя, його вміння підтримати креативні прояви, організувати проблемні ситуації, використовувати інтерактивні методи, стимулювати уяву та фантазію учнів. Ефективними педагогічними умовами є: варіативність ігрових та навчально-дослідницьких завдань; проєктна та дослідницька діяльність; організація творчих майстерень; стимулювання питань і відкритих відповідей; оцінювання не лише правильності, а й оригінальності мислення.

Важливим є також урахування індивідуальних особливостей учнів, їхніх природних задатків, емоційної чутливості та рівня розвитку пізнавальної сфери. Творчі здібності не є вродженими у завершеному вигляді – вони формуються в процесі активної діяльності, спілкування, пізнання, гри, навчання. Школа має створити простір, у якому дитина не боїться помилятися, а вважає кожен помилку кроком до відкриття.

Таким чином, розвиток творчих здібностей молодших школярів є комплексним процесом, що вимагає системної педагогічної підтримки, спрямованої на виявлення та стимулювання індивідуального потенціалу кожної дитини. Реалізація цього завдання є ключовою умовою формування всебічно розвиненої особистості, здатної мислити критично, діяти самостійно та створювати нові ідеї у майбутньому.

Виконуючи *третє завдання* дослідження була розроблена методична система навчальних завдань інтегрованого змісту для активізації творчого потенціалу учнів початкової школи, що ґрунтується на поєднанні принципів міжпредметної інтеграції, діяльнісного підходу та особистісно орієнтованого навчання. Вона передбачає створення такого навчального середовища, в якому школярі не лише здобувають знання з різних галузей, а й вчаться бачити між ними зв'язки, використовувати їх у практичній і

творчій діяльності, проявляти ініціативу, фантазію та здатність до нестандартного мислення.

Аналізуючи вікові та психолого-педагогічні особливості учнів молодшого шкільного віку, можна стверджувати, що інтегроване навчання є найбільш сприятливим способом розвитку їхнього творчого потенціалу. На цьому етапі важливо формувати у дітей такі якості, як допитливість, самостійність мислення, уміння висувати гіпотези, фантазувати, бачити проблему та шукати її вирішення. Саме тому завдання інтегрованого характеру мають містити творчі елементи – уявні ситуації, відкриті запитання, альтернативні способи виконання, ігрові або проєктні компоненти.

Методична система завдань повинна охоплювати ключові напрями розвитку творчих здібностей: креативне мислення, мовленнєву творчість, елементи художнього бачення, здатність до створення нового продукту (словесного, візуального, практичного). Такі завдання реалізуються на основі інтеграції змісту різних освітніх галузей: мовно-літературної, природничої, математичної, мистецької та технологічної. Наприклад, завдання «Природа і мистецтво», «Моя фантастична квітка», «Вивчаємо погоду», «Світ тварин навколо нас», «Кольори навколо нас», «Чарівний світ геометрії», «Мандрівка в часі», «Магія чисел», «Звуки природи», «Моя екологічна ініціатива», «Казковий світ ландшафтів», «Вивчаємо форми в архітектурі», «Веселі експерименти», «Моя улюблена тварина», «Казка на природі», «Експедиція в світ рослин», «Вивчаємо традиції», «Віртуальна подорож», «Рух і творчість», «Математичні історії», «Сад майбутнього», «Таємниці кольорів», «Юні архітектори», «Літературна мандрівка» та «Музичні історії» поєднують знання з різних сфер і вимагають від учнів творчого підходу.

Ключовими характеристиками такої системи є: логічна послідовність (від простих до складніших завдань), мотиваційна привабливість (зв'язок з інтересами дитини), варіативність (можливість вибору способів виконання), інтерактивність (робота в парах, групах, спільні творчі дії), зв'язок з реальним життям (розв'язання практичних проблем). Завдання можуть мати як індивідуальну, так і групову форму реалізації, містити елементи гри, дослідження, експерименту чи творчого проектування.

Таким чином, запропонована методична система завдань інтегрованого змісту не лише активізує творчий потенціал учнів початкової школи, а й забезпечує всебічний розвиток їхньої особистості. Завдяки створенню ситуацій вибору, відкритості до нових ідей, заохоченню до експериментування та самовираження, така система формує у молодших школярів ключові компетентності ХХІ століття, готує їх до активної, креативної участі у житті суспільства.

У ході виконання *четвертого завдання* з метою оцінки ефективності впровадження інтегрованої системи навчальних завдань, спрямованої на розвиток творчих здібностей учнів початкової школи, було проведено педагогічний експеримент, у якому взяли участь 42 учні: 20 учнів 4-А класу – контрольна група, та 22 учні 4-Б класу – експериментальна група. На початковому, констатувальному етапі обидві групи продемонстрували приблизно однакові результати за знанневим критерієм, що дало змогу забезпечити коректність подальшого порівняльного аналізу.

У рамках експерименту в експериментальній групі було впроваджено спеціально розроблену систему інтегрованих навчальних завдань, яка охоплювала елементи різних предметних галузей і мала на меті активізувати творчий потенціал молодших школярів. Натомість у контрольній групі навчання здійснювалося за традиційною освітньою програмою без залучення інтегрованих креативних завдань. Для моніторингу рівня розвитку творчих здібностей учнів обох груп використовувалась методика П. Торренса (ТТСТ), яка передбачає виконання вербальних і невербальних

тестів на оцінку гнучкості, оригінальності, швидкості продукування ідей та їх деталізації.

На констатувальному етапі результати обох груп були подібними. Зокрема, у 4-Б класі (експериментальному) 4,5% учнів показали високий рівень, 27,3% – достатній, 45,5% – середній і 22,7% – початковий рівень творчих здібностей. У 4-А класі (контрольному) відповідні показники становили: 5%, 30%, 45% та 20%. Це свідчить про відсутність істотних розбіжностей на старті дослідження, що дозволило об'єктивно оцінити вплив інтегрованої системи завдань на подальший розвиток учнів.

Протягом формувального етапу учні експериментального класу систематично виконували завдання інтегрованого змісту, які поєднували знання з математики, природознавства, мистецтва, мови, читання тощо. Завдання мали на меті не лише засвоєння навчального матеріалу, а й стимулювання творчої активності: учні створювали історії, інтерпретували форми, шукали нові способи використання предметів, поєднували знання з різних дисциплін у цілісному мисленні. Це сприяло формуванню міжпредметних зв'язків, розвитку креативного мислення, самостійності, уяви та пошуку нестандартних рішень.

Результати формувального етапу, зафіксовані через повторне застосування методики Торренса, дозволили виявити певну позитивну динаміку в розвитку творчих здібностей учнів експериментальної групи. Зокрема, у 4-Б класі кількість учнів із високим рівнем підвищилася з 1 до 2 (9,1%), зросла кількість дітей із достатнім рівнем (з 6 до 7 – 31,8%), при цьому зменшилася частка учнів з початковим рівнем (з 5 до 4 – 18,2%). У контрольному класі показники залишилися майже незмінними: лише незначне збільшення частки учнів із достатнім рівнем (з 45% до 50%) при зменшенні високого рівня (з 4 до 3 учнів).

Таким чином, порівняльний аналіз результатів довів, що запропонована система інтегрованих завдань позитивно вплинула на розвиток творчих здібностей учнів. Хоча кількісні зміни виявилися не надто

великими, вони засвідчують певну динаміку та підтверджують ефективність такого підходу в умовах початкової школи. Змістове наповнення завдань, орієнтоване на розвиток уяви, гнучкості, оригінальності, активізувало пізнавальну діяльність дітей, розвивало міжпредметне мислення й креативність.

Результати експерименту свідчать про доцільність подальшого вдосконалення інтегрованої методичної системи завдань і її ширше впровадження в практику початкової освіти з метою формування творчого потенціалу молодших школярів. Успішність її застосування також вимагає урахування індивідуальних особливостей учнів, адаптації до умов конкретного класу й забезпечення методичної підтримки вчителя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабенко А. Л. Сутність та зміст понять інтеграція та інтеграційне заняття. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Педагогіка». Ужгород, 2019. С. 9–12.
2. Бібік Н. М., Бондарчук Г. П. Я досліджую світ: підручник для 2 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х ч.). Частина 1. Харків: Видавництво «Ранок», 2019. 120 с.
3. Біла І. М. Психологія дитячої творчості. Київ : Фенікс, 2014. 137 с.
4. Білоконна Н., Лисевич О. Інтеграції навчання як засіб формування особистості учня Нової української школи. Підготовка майбутніх педагогів у контексті стандартизації початкової освіти: матеріали III Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції. Бердянськ, 2019. С. 14-18.
5. Бірюк Л. Я., Голубенко С. М. Сутність і структура готовності майбутніх учителів початкової школи до застосування інтегрованих форм освітнього процесу. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. 2021. Вип. 81. С. 38-41.
6. Бондар Ю. В. Використання творчих завдань під час вивчення інтегрованого курсу “Я досліджую світ” у початковій школі. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. 2020. № 70. Т. 1. С. 95–99.
7. Буряк Є. В. Генезис суспільного прогресу та теорія інтеграції: знання в перспективному розвитку підприємств та регіонів. Економіка і організація управління. 2019. № 4 (36). С. 92-100.
8. Буяк Р. Р. Навчаємо граючи. Початкове навчання та виховання. 2016. № 25. С. 26–28.
9. Верес Г., Васильківська Н. Медіатексти як засіб розвитку комунікативної компетентності учнів початкової школи. Магістр. 2020. № 34. С. 177–179.
10. Височан Л. М. Педагогічні умови підвищення ефективності навчання засобами наочності на уроках природознавства у початковій школі.

- Наукові записки Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. Секція 2. Теорія і практика навчання. 2017. Випуск LXXVI. Том 1. С. 82–85.
11. Вікова та педагогічна психологія / О.В.Скрипченко та ін. К., 2007. 399 с.
 12. Волощук І. С. Науково-педагогічні основи формування творчої особистості. Київ : Пед. думка, 2018. 160 с.
 13. Вульчин М. Б., Пикулицька З. С., Деркач Ю. Я. Використання засобів наочності у процесі інтегрованого навчання на уроках у початковій школі. Молодий вчений. 2019. №6 (70). С. 76–80.
 14. Гільберг Т. Г. Навчально-методичний посібник «Нова українська школа: технологічна освіта у початковій школі»: для пед. працівників. Київ : Генеза, 2021. 160 с.
 15. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. К.: Либідь, 1997. 376 с.
 16. Горват М. В., Кузьма-Качур М. І. Активізація навчально-пізнавальної діяльності молодших школярів у процесі формування природознавчої компетентності. Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія «Педагогіка та психологія». 2019. Вип. 2 (10). С. 134–137.
 17. Грущинська І. В., Хитра З. М., Дробязко І. І. Я досліджую світ : підручник інтегрованого курсу для 1-го кл. закл. заг. серед. освіти (у 2 частинах) : Частина 1. Київ : УОВЦ «Оріон», 2018. 112 с.
 18. Демченко І. Творчий розвиток молодших школярів засобами образотворчого мистецтва. Рідна школа. 2020. № 6. С. 62–64.
 19. Державний стандарт початкової освіти № 87 від 21 лютого 2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF> (дата звернення: 12.05.2025).
 20. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: підручник. 2-ге вид., Київ: Академвидав, 2012. 352 с.

21. Довгань О. Використання елементів освітніх методик LEGO на уроках у початковій школі. Сучасні технології початкової освіти: реалії та перспективи: збірник наукових праць. Кам'янецьПодільський національний університет імені Івана Огієнка, педагогічний факультет, кафедра теорії та методик початкової освіти; редкол.: Н.В. Бахмат, Н.В. Гудима, О.В. Ковальчук. Київ : Міленіум, 2020. Випуск 3. С. 50-57
22. Дослідження індивідуальних особливостей уяви (Г. Д'яконов, О. Допіра, Т. Пашукова). URL: <http://www.personal.in.ua/article.php?id=435> (дата звернення: 16.03.2025).
23. Доценко Д. Розвиток творчих здібностей учнів початкової школи у процесі вивчення предметів природничо-математичного циклу (теоретичні та методологічні засади) : монографія. Харків : «Мітра», 2018. 380 с.
24. Доценко С. О. Іващенко М. В., Москаленко В. В. Розвиток творчої активності особистості за допомогою інтелект-карт // Сучасна освіта та інтеграційні процеси : збірник наукових праць міжнародної науково-методичної конференції під заг. ред. д-ра техн.наук. проф. С.В.Ковалевського (м. Краматорськ 22-23 листопада 2017 року). Краматорськ : ДГМА, 2017. С. 62-64.
25. Доценко С. О. Нестандартні задачі з математики як засіб розвитку творчих здібностей учнів початкової школи // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. / редкол. : Т.І.Сущенко (гол. ред.) [та ін.]. Запоріжжя : КПУ, 2015. вип. 45 (98). С. 329-337.
26. Доценко С. Розвиток творчих здібностей учнів початкової школи у процесі вивчення предметів природничо-математичного циклу (теоретичні та методологічні засади) : монографія. Харків : «Мітра», 2018. 380 с.
27. Доценко С. О. Технологія розвитку критичного мислення як засіб формування творчих здібностей учнів початкових класів. Педагогіка

- формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах: зб. наук. пр. / Класич. приват. ун-т.; [редкол.: Т. І. Сущенко (голов. ред.) та ін.]. Запоріжжя: КПУ, 2016. Випуск 48 (101). С. 277–286.
28. Ємчик Л. В. Розвиток творчого мислення молодших школярів. Опис педагогічного досвіду вчителя початкових класів. 2020. URL: <https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:2SPv-Doo8XII:prylisneschool.edukit.volyn.ua/Files/downloadsua> (дата звернення: 13.03.2025).
29. Желанова В. В. Напрями реалізація стратегії інтеграції в сучасній освіті України. Нові технології навчання: зб. наук. праць. Київ : ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти», 2020. Вип. 94. С. 132–137.
30. Закон України Про освіту. Прийняття від 05.09.2017. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення 02.10.2025).
31. Зязюн І. А. Інтелектуально творчий розвиток особистості в умовах неперервної освіти. Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи : монографія / за ред. І. А. Зязюна. К. : Віпол, 2000. 636 с.
32. Іванова В.В. Психологічні особливості розвитку творчих здібностей молодших школярів у позанавчальній діяльності. Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. URL: <http://appspsychology.org.ua/data/jrn/v6/i16/15.pdf> (дата звернення 02.10.2025).
33. Іванчук М., Олійник М. Розвиток особистісного потенціалу у молодшого школяра в умовах інтегрованого навчання. Педагогічна освіта: теорія і практика. 2019. Вип. 26. Т. 2. С. 254-259.
34. Інновації в початковій освіті: досвід, виклики сьогодення, перспективи: матеріали І науково-практичної інтернет-конференції здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти першого року навчання факультету початкового навчання ХНПУ імені Г. С. Сковороди (17 травня 2022 р., м. Харків) / за заг. ред. д. пед. н., доц. В. В. Ушмарової. Харків: ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2022. Ч. 2. 37 с.

35. Інтегративний підхід : актуальність, сутність, особливості впровадження в умовах початкової школи : навчально-методичний посібник / уклад. : Н. Б. Ларіонова, Н. М. Стрельцова. Харків : «Друкарня Мадрид», 2018. 76 с.
36. Інтегроване навчання – це що таке? Форми, технологія та умови навчання. 2021. URL: <https://government.com.ua/navchannia/integrovanenavchannya-tse-shcho-take-formi-tekhnologiya-ta-umovi-navchannya.html> (дата звернення: 10.02.2025).
37. Калініна Л. М. Креативна освіта в контексті Нової української школи. Педагогіка і психологія. 2019. № 1. С. 5–11.
38. Кельнер С. С. Шляхи розвитку творчих здібностей учнів. Шкільному психологу. Усе для роботи. 2013. № 12. С. 2-19.
39. Клименко В. В. Психологія творчості: навч. посібн. для вузів. Київ : Центр навчальної літератури, 2006. 480 с.
40. Клименко В. Умови творчого розвитку особистості. Завуч. 2003. №33. С.11-14.
41. Концепція Нової української школи. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola> (дата звернення 02.05.2025).
42. Корольова Л. М. Дефініції поняття «креативність молодших школярів». Професійна освіта та освіта дорослих в сучасних соціокультурних умовах: теорія, методологія, практика : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф.(24–25 вер. 2015 р.). Запоріжжя, 2015. URL: http://konpod.blogspot.com/p/blog-page_22.html (дата звернення: 17.06.24).
43. Коханко О. Формування готовності майбутніх учителів початкової школи до впровадження інтегрованого навчання. Актуальні питання гуманітарних наук. 2020. Вип. 27. Т. 3. С. 152-156.
44. Коханко О. Г. Історичні аспекти розвитку інтегрованого підходу в освіті. Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 17. Теорія і практика навчання та виховання. Випуск 1. С. 93–100.

45. Кузьменко Ю. В., Жиляєва Л. С. Розвиток творчих здібностей дитини як передумова успішної соціалізації особистості. Таврійський вісник освіти. 2015. № 1 (49). С. 142–146.
46. Кучерявий І. Т., Клепиков О. І. Творчість – основа розвитку потенційних джерел особистості : навч. посібник. Київ : Вища шк., 2020. 288 с.
47. Кучерявий О. Г. Педагогіка і психологія дитячої творчості: Аспект самоформування вмінь організовувати творчість дітей : навч. посібник. Київ : Вища школа, 2018. 156 с.
48. Лоюк О. В. Розвиток творчого мислення учнів у навчально- виховному процесі початкової школи: автофер. дис. на здоб. наук. ступ. к. пед. н. Умань, 2015. URL: <https://nauka.udpu.edu.ua/avtoreferat-12/> (дата звернення: 19.03.2025).
49. Лук'янчук М. Я. Розвиток творчих здібностей молодших школярів: психолого-педагогічний контекст. Педагогічний часопис Волині. 2016. № 2. С. 82-87.
50. Мазуровська О. В. Розвиток творчого мислення учнів. Методичний посібник. Вінниця: ММК, 2016. 38 с.
51. Максименко С., Соловієнко В. Загальна психологія : навч. посіб. К. : МАУП, 2000. 256 с.
52. Малафіїк І.В. Дидактика новітньої школи : навч. посіб. Київ: Слово, 2015. 632 с.
53. Мамчук Л. П., Ямницький В. М. Творчість та творчі здібності особистості у сучасній психології. Психологія: реальність і перспективи. 2014. № 3. С. 96-100.
54. Матвійчук Т. В. Основні напрямки дослідження творчих здібностей у психології та педагогіці. Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій університету «Україна». 2013. № 1 (17). С. 145-150.

55. Міненок А. О. Дослідження актуальних питань розвитку творчих здібностей молодших школярів в педагогічній діяльності учителя початкової школи. Наука і освіта. 2014. № 8. С. 119-123.
56. Міщенко Н. І. Розвиток творчого потенціалу молодших школярів засобами інноваційних технологій. Таврійський вісник освіти. 2017. № 1 (57). С. 138–144.
57. Моляко В. О., Музика Л. О. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень. Житомир : Рута, 2006. 320 с.
58. Мурзін Н. І. Інтегроване навчання: тематичний і діяльнісний підходи. Освітній портал «На урок». URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/31882/Kohanko.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 7.02.2025).
59. Никитина Л. В. Розвиток творчих здібностей учнів. Початкова школа. 2010. № 9. С.29-33.
60. Остапйовська І., Свистун Н. Розвиток творчих здібностей молодших школярів на уроках математики. Педагогічний часопис Волині. 2017. № 3 (6). С. 12-18.
61. Павленко В. В. Розвиток креативності молодших школярів : монографія / за ред. проф. О. Є. Антонової. Житомир, 2017. 158 с.
62. Педагогічний словник / [за редакцією дійсного члена АПН України М.Д.Ярмаченка]. К.: Педагогічна думка, 2001. 514 с.
63. Підгорна Т., Твердохліб І. Особливості підготовки майбутніх учителів до впровадження інтегративного підходу в освітній процес. Український педагогічний журнал. 2023. № 3. С. 132-143.
64. Приймак В. Розвиток креативного мислення молодших школярів у процесі навчальної діяльності засобами інноваційних технологій // Креативність особистості як фактор інноваційного розвитку суспільства: збірн. наук. праць. Випуск 2 / за ред. доц. В. В. Павленко. Житомир: ФОП Левковець Н. М., 2020. С. 118-122.
65. Психологічний словник / за ред. В. І. Войтко. К., 1997. 216 с.

66. Психологія творчості : навч. посібник / за ред. Н. А. Карпенко. Львів : ЛьвДУВС, 2016. 156 с.
67. Равлюк Т. Діагностика та раннє виявлення творчих здібностей учнів. Вісник Львівського університету. 2005. Вип. 20. С. 112–118.
68. Романова О. Інтеграція в початковій школі як могутній дидактичний засіб формування цілісної системи знань у свідомості молодших школярів. Сучасні технології початкової освіти: реалії та перспективи: збірник наукових праць. Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка. 75 Київ : Міленіум, 2020. Вип. 3. С. 147-156.
69. Романюк А. А. Використання наочності у навчальному процесі початкової школи. Науковий журнал «Молодий вчений». 2017. № 10 (50). С. 534– 538.
70. Романюк А. А. Засоби наочності в системі засобів навчання математики в початкових класах. Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. 2018. Випуск 62. С. 166–170.
71. Руда Т. В. Інтегроване навчання в початковій школі: теорія і практика. Тернопіль: Мандрівець, 2018.
72. Рудницька Н., Тарнавська Н. Дидактична суть інтеграції та способи її реалізації в процесі навчання математики в закладі дошкільної освіти та початковій школі. Молодь і ринок. 2018. № 7 (162). С. 46–51.
73. Савченко О. Я. Дидактичні особливості інтегрованих уроків. Початкова школа. 2006. № 1. С. 2–7.
74. Савченко О. Я. Розвиток початкової освіти: теоретико-методичні аспекти. К.: Педагогічна думка, 2016. № 8. С. 10–15.
75. Савченко О. Я. Типова освітня програма для 3–4 класів загальноосвітніх навчальних закладів / О. Я. Савченко. – Київ : Міністерство освіти і науки України, 2022. 96 с. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/programy-1-4->

- klas/2022/08/15/Typova.osvitnya.prohrama.3-4.Savchenko.pdf (дата звернення: 19.07.2025).
76. Сакалюк О., Глушак С. Розвиток творчих здібностей учнів початкової школи за допомогою нетрадиційних технік творчості. Молодий вчений. 2020. № 4 (80). С. 613-618.
77. Серета І.О. Творчі здібності людини: визначення, сутність, структура. URL: <https://sportpedagogy.org.ua/html/journal/2009-04/09siodnf.pdf> (дата звернення 02.10.2024).
78. Скрипниченко О. Загальна психологія: навч. посіб. К.: АПН, 2001. с. 512.
79. Станіславська Г. П. Розвиток творчих здібностей школярів. Тернопіль, 2007. 64 с.
80. Столяр Г. І. Сучасні педагогічні технології: досвід та інновації. Початкова освіта: сучасні перспективи розвитку : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. 2018. С. 222–223.
81. Тесленко Т. Підготовка майбутніх учителів початкової школи до проведення інтегрованих уроків в умовах Нової української школи. Актуальні питання гуманітарних наук. 2020. Вип. 27. Том 4. С. 275-279.
82. Тест П. Торренса. URL: [file:///C:/Users/user/Downloads/praktichna_robota10%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/user/Downloads/praktichna_robota10%20(1).pdf)
83. Тимофєєва І. Б., Дядечко А. О. Контент-орієнтована інтеграція як ефективна форма навчання молодших школярів. Імідж сучасного педагога: електрон. наук. фах. журн. 2020. №6 (195). С. 74-81.
84. Ткачук С. М. Розвиток творчого мислення учнів початкових класів на уроках музичного мистецтва. Збірник наукових праць Ужгородського національного університету. Серія «Педагогічні науки». 2018. Випуск LXXXII. Том 2. С. 58–61.
85. Трихліб К. О. Інтеграція: сутність і особливості. Європейська інтеграція в контексті сучасної геополітики: зб. наук. ст. за матеріалами наук. конф. (м. Харків, 24 трав. 2016 р.). Харків, 2016. С. 100-105.

86. Турбар Т. В., Зубцова Ю. Є., Денисова К. В. Розвиток творчого мислення молодших школярів на уроках мовно-літературної освітньої галузі засобами ігрових методів навчання. Педагогічні науки: теорія та практика. 2023. № 4. С. 21-28.
87. Турбар Т. В., Пасько Т. Ю. Особливості розвитку творчих здібностей молодших школярів. Педагогічні науки: теорія та практика. 2023. № 3. С. 103-108.
88. Химинець В. В. Інновації в початковій школі. Тернопіль: Мандрівець, 2012. 312 с.
89. Шевчук М. В. Роль педагога у розвитку творчих здібностей молодших школярів у процесі застосування навчальної гри. Андрагогічний вісник. 2019. Вип. 10. С. 153-157.
90. Шоловій М. Інтегроване навчання в початковій школі: теоретичний аспект. Інноваційна педагогіка. 2021. № 35. С. 186-189.
91. Шульга Л., Гончарова В. Педагогічні умови розвитку творчих здібностей учнів початкової школи засобами гри. Молодий вчений. 2023. № 11 (123). С. 91-95.
92. Яременко Л. А. Вікові особливості формування творчих здібностей особистості. Вісник Інституту розвитку дитини : зб. наук. пр. Вип. 15. Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2011. С. 137-145.

ДОДАТКИ

Додаток А

Тест П. Торренса. Короткий тест «Заверши малюнок»

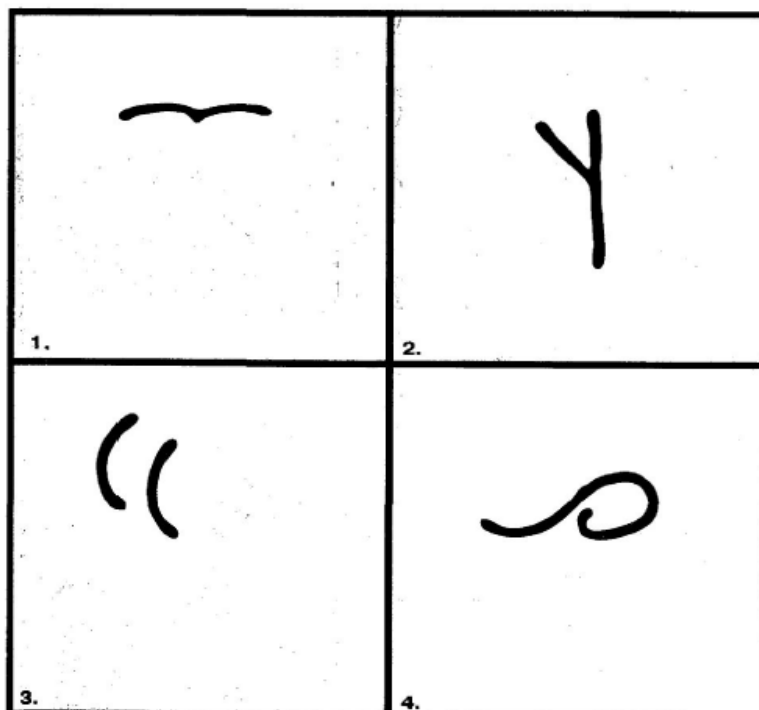
Тест може бути використаний для дослідження творчої обдарованості як дітей, починаючи з дошкільного віку (5-6 років), так і молоді.

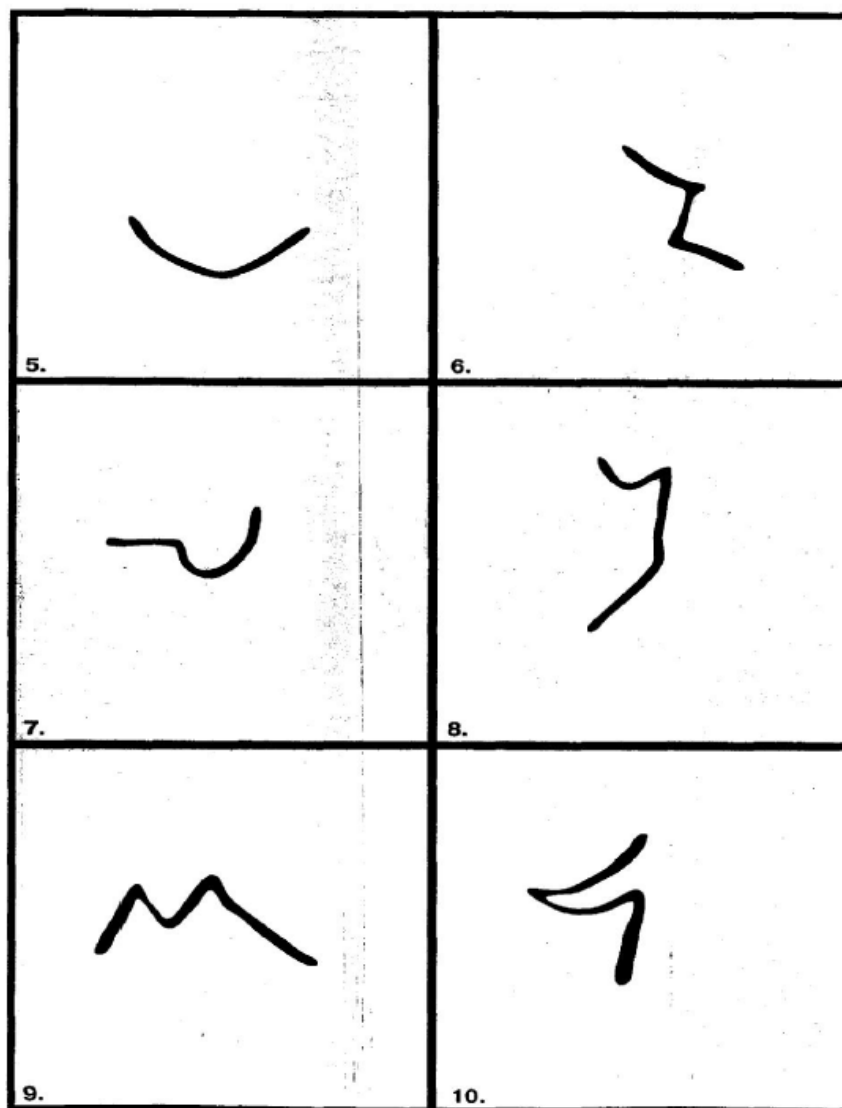
Після попередньої інструкції потрібно роздати аркуші із завданням, прочитати інструкцію, але не давати приклади можливих відповідей.

Відповіді на завдання цих тестів випробовувані повинні дати у вигляді малюнків і підписів до них. Якщо діти не вміють писати або пишуть дуже повільно, експериментатор або його асистенти мають допомогти їм підписати малюнки. При цьому необхідно дотримуватися задуму дитини.

Через 10 хв припиняють виконувати завдання.

Інструкція: на цих двох сторінках намальовані незакінчені фігури. Якщо Ви домалюєте до них додаткові лінії, отримаєте цікаві предмети або сюжетні картинки. Спробуйте вигадати таку картинку або історію, яку ніхто інший не зможе вигадати. Доберіть цікаву назву для кожної картинки і підпишіть її.

Обробка результатів

Запорукою високої надійності тесту є уважне вивчення показчика оцінювання тестових показників і використання наведених стандартів як основи для суджень.

Процедури вимірювання творчих здібностей

1. Спочатку необхідно з'ясувати, чи варто зараховувати відповідь, тобто чи релевантна вона завданню. Ті відповіді, що не відповідають завданням, не враховують. Не релевантними вважають відповіді, у яких не виконана основна умова завдання – використовувати вихідний елемент. Це ті відповіді, у яких малюнок випробовуваного ніяк не пов'язаний з незавершеними фігурами.

2. Оригінальність. Кожну релевантну ідею (тобто малюнок, який містить вихідний елемент) слід зарахувати до однієї з категорій відповідей. Використовуючи списки, визначте номери категорій відповідей і бали за їхню оригінальність, запишіть їх у відповідні комірочки.

Якщо оригінальність відповідей оцінюється 0 або 1 балом, категорію відповідей можна визначити за списком № 1. До цього списку увійшли найменш оригінальні відповіді для кожної з фігур тесту. Для оригінальніших відповідей (з оригінальністю 2 бали) складено список № 2. У цьому списку подані категорії, спільні для всіх фігур тесту.

Преміальні бали за оригінальність відповіді. Завжди існує проблема оцінювання оригінальності відповідей, у яких випробовуваний поєднує кілька вихідних фігур у єдиний малюнок. П. Торренс вважає це ознакою високого рівня творчих здібностей, оскільки такі відповіді трапляються досить рідко. Вони свідчать про нестандартність мислення і відхилення від загальноприйнятого. Інструкція до тесту і роздільність вихідних фігур не свідчать про можливість такого рішення, але й не унеможливають його. П. Торренс вважає за необхідне давати додаткові бали за оригінальність: об'єднання в блоки вихідних фігур:

- ~ за об'єднання двох малюнків – 2 бали,
- ~ за об'єднання трьох-п'яти малюнків – 5 балів,
- ~ за об'єднання шести-десяти малюнків – 10 балів.

Ці преміальні бали додають до загальної суми балів за оригінальність для всього завдання.

Сумарний бал за оригінальність визначається додаванням усіх балів колонки.

3. *Розробленість.* Потім визначають бали за розробленість кожної відповіді, їх фіксують у комірці, відведеній для цих показників виконання завдання в аркуші оцінювання. Показники категорій оригінальності й розробленості відповідей записують до бланка на рядку, що відповідає номеру малюнка. Там само фіксують відсутність відповідей.

Під час оцінювання розробленості відповідей бали дають за кожну значущу деталь (ідею), що доповнює вихідну стимульну фігуру як у межах її контуру, так і поза її межами. При цьому, однак, основна, найпростіша, відповідь має бути значущою, інакше її довершеність не оцінюють. Загальний показник розробленості визначають додаванням усіх балів у цьому стовпчику.

Один бал дають за:

- кожну істотну деталь загальної відповіді. При цьому кожен клас деталей оцінюють одноразово й у випадку повторення не враховують. Кожну додаткову деталь один раз позначають крапкою або хрестиком;
- колір, якщо він доповнює основну ідею відповіді;
- спеціальне штрихування (але не за кожну лінію, а за загальну ідею) – тіні, об'єм, колір;
- прикрашання, оздоблення, якщо воно має смислове навантаження;
- кожну варіацію оформлення (крім кількісних повторень), значущу для основної відповіді (наприклад, однакові предмети різного розміру можуть передавати ідею простору);
- поворот малюнка на 90° і більше, незвичайність ракурсу (вигляд із середини), вихід за рамки завдання більшої частини малюнка;
- кожну додаткову деталь у назві.

Якщо лінія розділяє малюнок на дві значущі частини, підраховують бали в обох частинах малюнка й підсумовують їх.

Якщо лінія позначає певний предмет – шов, пояс, шарф тощо, її також оцінюють 1 балом.

У дужках зазначено номери категорій.

4. *Швидкість*. Показник швидкості для тесту можна отримати з номера останньої відповіді, якщо не було пропусків або не релевантних відповідей.

Цей показник визначають підрахунком кількості завершених фігур. Максимальний бал – 10. Можна також порахувати загальну кількість врахованих відповідей і записати її у відповідну комірку.

5. *Гнучкість*. Щоб визначити показник гнучкості, закресліть повторювані номери категорій відповідей і порахуйте решту.

Цей показник визначають кількістю різних категорій відповідей. Для визначення категорії можуть використовувати як самі малюнки, так і їхні назви (що іноді не збігаються).

Категорії відповідей, які оцінюють 0 або 1 балом за оригінальність, значно зручніше визначати за списком № 1 окремо для кожної стимульної фігури.

Список № 1

Відповіді на завдання із зазначенням номерів категорій та оцінок за оригінальність Відповіді, не зазначені у списку № 1, оцінюють за оригінальність у 2 бали як нестандартні. Категорію цих відповідей визначають за списком № 2

Фігура 1

0 балів (понад 5 % відповідей)

(24) Абстрактний візерунок

(37) Обличчя, голова людини

(1) Окуляри

(8) Птах (летить), чайка

1 бал (від 2 % до 4,99 %)

(10) Брови, очі людини

(33) Хвиля, море

(4) Тварина (морда)

(4) Кіт, кішка

(21) Хмара

(58) Фантастичні істоти

(10) Серце («любов»)

(4) Собака

(8) Сова

(28) Квітка

(37) Дівчинка, жінка (37)

Людина (голова або тіло

1 бал (від 2% до 4,99%)

(41) Ліер

(36) Вз

(64) Дерево

(II) Книжка

(1) Майка, сукня

(15) акета

5) Фантастичні істоти (8) Квітка

67) Щит

Фігура 4

0 балів понад 5 % відповідей

(24) Астрактний візерунок

(33) ори, пагорби

(3) варина, її вуха

(41) Літера М

(37) Людина

(31) Яблуко

Фігура 2

0 балів (понад 5 % відповідей)

(24) Абстрактний візерунок

(64) Дерево та його деталі

(67) Рогатка

(28) Квітка

1 бал (від 2% до 4,99 %)

(41) Літера

(13) Будинок

(60) Знак, символ, покажчик

(8) Птах (сліди, ноги)

(45) Цифра

(37) Людина

Фігура 3

0 балів (понад 5 % відповідей)

(24) Абстрактний візерунок

(53) Звукові й радіохвилі

(37) Обличчя людини

(9) Вітрильник, човен

(31) Фрукти, ягоди

1 бал (від 2% до 4,99%)

(21) Вітер, хмари, дощ

(7) Повітряні кульки

(64) Дерево та його деталі

(49) Дорога, міст

(4) Тварина або її писок

(68) Колеса

(67) Лук і стріли

1 бал (від 2% до 4,99 %)

(4) Верблюди

(4) Вовк

(4) Кіт, кішка

(4) Лисиця

(37) Обличчя людини

(4) Собака

(37) Людина (фігура)

Фігура 5

0 балів (понад 5 % відповідей)

(24) Абстрактний візерунок

(8) Гусак, качка

(64) Дерево, ялина

(37) Обличчя людини

(4) Лисиця

1 бал (від 2% до 4,99%)

(63) Буратіно

(37) Дівчинка

(8) Птах

(58) Фантастичні істоти

(45) Цифри

(37) Людина (фігура)

(35) Місяць

(27) Риба

Список №2

Категорії відповідей, оригінальність яких оцінюють у 2 бали

(18) Автомобіль: легковий, гоночний, вантажний, візок, трактор.

(3) Ангели й інші божественні істоти, їхні ознаки, зокрема крила.

(1) Аксесуари: браслет, корона, гаманець, монокль, намисто, окуляри, капелюх.

(20) Мотузка для білизни, дріт.

(41) Літери: одиночні або блоками, розділові знаки.

(7) Повітряні кулі: одиночні або в гірлянді.

(39) Повітряний змій.

(33) Географічні об'єкти: берег, хвилі, вулкан, гора, озеро, океан, пляж, річка, струмок.

(34) Геометричні фігури: квадрат, конус, коло, куб, прямокутник, ромб, трикутник.

(24) Декоративна композиція: усі види абстрактних зображень, орнаменти, візерунки.

(64) Дерево: усі види дерев, зокрема новорічна ялинка, пальма.

(49) Дорога й дорожні системи: дорога, дорожні знаки та покажчики, міст, перехрестя, естакада.

(4) Тварина, її голова або писок: бик, верблюд, змія, кішка, коза, лев, кінь, жаба, ведмідь, миша, мавпа, олень, свиня, слон, собака.

(5) Тварина: сліди.

(53) Звукові хвилі: магнітофон, радіохвилі, радіоприймач, рація, камертон, телевізор.

(65) Парасолька.

(63) Іграшка: кінь-качалка, лялька, кубик, маріонетка.

(62) Інструменти: вила, граблі, кліщі, молоток, сокира.

- (46) Канцелярське та шкільне приладдя: папір, обкладинка, папка, зошит.
- (11) Книжка: одна або стос, газета, журнал.
- (68) Колеса: колесо, обід, вальцівник, шина, штурвал.
- (50) Кімната або частини кімнати: підлога, стіна, кут.
- (22) Контейнер: бак, бідон, бочка, цебро, консервна банка, глечик, коробка з-під капелюха, шухляда.
- (9) Корабель, човен: каное, моторний човен, катер, пароплав, вітрильник.
- (12) Коробки: пакет, подарунок, згорток.
- (54) Космос: космонавт.
- (16) Багаття, вогонь.
- (23) Хрест: Червоний хрест, християнський хрест, могила.
- (40) Сходи: приставні, драбина, трап.
- (32) Меблі: буфет, гардероб, ліжка, крісло, парта, стіл, стілець, тахта.
- (43) Механізми і прилади: комп'ютер, лінза, мікроскоп, прес, робот, шахтарський молот.
- (44) Музика: арфа, барабан, гармонія, дзвіночок, ноти, піаніно, рояль, свисток, цимбали.
- (6) М'ячі: баскетбольні, тенісні, бейсбольні, волейбольні, грудочки бруду, сніжки.
- (59) Наземний транспорт - див. пункт «Автомобіль», не вводити нову категорію.
- (38) Комаха: метелик, блоха, гусінь, жук, клоп, мураха, муха, павук, бджола, світлячок, хробак.
- (35) Небесні тіла: метеорит, комета, Сонце, зірка, Місяць, Венера; явища: затемнення Місяця, сузір'я: Велика Ведмедиця.
- (21) Хмара: різні види й форми.
- (30) Взуття: черевики, валянки, чоботи, тапки, туфлі.
- (19) Одяг: брюки, кальсони, кофта, чоловіча сорочка, пальто, піджак, сукня, халат, шорти, спідниця.
- (67) Зброя: гвинтівка, лук і стріли, кулемет, гармата, рогатка, шит.

(45) Цифри: одна або в блоці, математичні знаки.

(61) Годинник будильник, піщаний годинник, секундомір, сонячний годинник, таймер.

(37) Людина, її голова, обличчя або фігура: дівчинка, жінка, хлопчик, черниця, чоловік, визначна особистість, старий.

(56) Людина з паличок (див. пункт «Людина»).

(10) Людина, частини її тіла: брови, волосся, око, губи, ноги, ніс, рот, руки, серце, вухо, язик.

(25) Яйце: усі види, зокрема великоднє, яєчня.

Інтерпретація результатів тестування

1. *Швидкість чи продуктивність* не є специфічними для творчого мислення і корисні насамперед тим, що допомагають зрозуміти інші показники тесту.

2. *Гнучкість* свідчить про розмаїття ідей і стратегій, здатність переходити від одного аспекту до іншого. Іноді цей показник корисно співвіднести з показником швидкості або навіть обчислити індекс шляхом розподілу показника гнучкості на показник швидкості та множення на 100%. Якщо випробуваний має низький показник гнучкості, це свідчить про ригідність його мислення, низький рівень інформованості, обмеженість інтелектуального потенціалу або низьку мотивацію.

3. *Оригінальність* характеризує здатність висувати ідеї, що відрізняються від очевидних, загальновідомих, загальноприйнятих, банальних або чітко встановлених. Тим, у яких цей показник великий, зазвичай притаманна висока інтелектуальна активність і неконформність. Оригінальність рішень передбачає здатність уникати легких, очевидних і нецікавих відповідей. Як і гнучкість, оригінальність можна аналізувати у співвідношенні зі швидкістю за допомогою індексу, що обчислюється описаним вище способом.

- (48) Відпочинок: велосипед, ковзанка, крижана гірка, парашутна вишка, плавальна дошка, роликові ковзани, сани, теніс.
- (29) Їжа: булка, кекс, цукерка, льодяник, морозиво, горіхи, тістечко, цукор, тости, хліб.
- (66) Погода: дощ, заметіль, веселка, сонячні промені, ураган.
- (36) Предмети домашнього вжитку: ваза, вішалка, зубна щітка, каструля, ківш, кавоварка, мітла, чашка, щітка.
- (8) Птах: лелека, журавель, індик, курка, лебідь, павич, пінгвін, папуга, качка, фламінго, курча.
- (26) Розваги: співак, танцюрист, циркач.
- (47) Рослини: чагарник, трава.
- (27) Риба й морські тварини: золота рибка, кит, восьминіг.
- (58) Фантастичні (казкові) істоти: Аладін, баба-Яга, біс, упир, відьма, Геркулес, диявол, монстр, примара, фея, чорт.
- (42) Світильник: чарівний ліхтар, лампа, свіча, вуличний світильник, ліхтар, електрична лампа.
- (60) Символ: значок, герб, прапор, цінник, чек, емблема.
- (52) Снігова баба.
- (57) Сонце та інші планети (див. пункт «Небесні тіла»).
- (55) Спорт: бігова доріжка, бейсбольний майданчик, стрибки, спортивний майданчик, футбольні ворота.
- (13) Будівля: будинок, палац, хата, будка, хмарочос, готель, хатина, храм, церква.
- (15) Будівля, її частини: двері, дах, вікно, підлога, стіна, труба.
- (14) Будівельний матеріал: дошка, камінь, цегла, плита, труба.
- (17) Очерет і вироби з нього.
- (51) Притулок, укриття (не будинок): навіс, окоп, намет, тент, курінь.
- (31) Фрукти: ананас, апельсин, банан, ваза з фруктами, вишня, грейпфрут, груша, лимон, яблуко.
- (28) Квітка: маргаритка, кактус, соняшник, троянда, тюльпан.